

Tartu Ülikool
Humanitaarteaduste ja kunstide valdkond
Kultuuriteaduste instituut
Kirjanduse ja teatriteaduse osakond

Diana Illak
Erivajadustega külastajate ligipääsetavus Eesti teatrites
Bakalaureusetöö

Juhendaja: Riina Oruaas, MA

Tartu 2020

Sisukord

Sissejuhatus	4
1. Teatrisemiootika ning vaataja kohaolu tähtsus	8
2. Puue, vaegus ja erivajadus.....	11
2.1 Puudega inimeste õigused ja töös uuritud puude liigid	13
2.2 Vaegkuuljad ja kurdid. Silmusvõimendi süsteem ja viipekeelne tõlge.....	15
2.3 Vaegnägijad ja pimedad. Kirjeldustõlge	18
2.4 Liikumispuudega inimesed. Füüsiline keskkond	24
3. Teatrite koduleheküljed ja teatritega tehtud küsitluse analüüs	27
3.1 Vanemuise Teater	28
3.2 Ugala Teater.....	30
3.3 Eesti Draamateater	33
3.4 Vene Teater.....	35
3.5 Eesti Noorsooteater	36
3.6 Endla Teater.....	39
3.7 Rakvere Teater.....	39
3.8 Rahvusooper Estonia.....	41
3.9 Kuressaare Teater.....	43
4. Erinevatele meeltele keskendunud lavastused.....	45
4.1 Terateater	45
4.2 Meelteteatri katseid väljaspool Terateatrit	46
Kokkuvõte	48
Kasutatud allikad	51
Summary	55
Lisa 1. Teatrite kodulehtede põhjal koostatud ligipääsetavuse tabel	56
Lisa 2. Küsitlus teatrite ligipääsetavusest	58
Lisa 3. Silmusvõimendi.....	59

Lisa 4. Eesti Noorsooteatri sissepääsud Laial tänaval ja Nunne tänaval	60
Lisa 4.1 Eesti Noorsooteatri invatõstuk	61
Lisa 4.2 Eesti Noorsooteatri Nunne tänava sissepääsu trepp teatri Ovaalsaali ning väiksesse saali.....	62

Sissejuhatus

Käesoleva bakalaureusetöö eesmärk on uurida, kuidas on tagatud kuulmis-, nägemis- ja liikumispuudega teatrivaatajatele ligipääsetavus. Kuidas on toetatud Eestis erivajadusega teatrivaatajat teatrisse jõudmisel ning etenduse vaatamisel? Töös tuuakse välja, milliseid vahendeid ning teenuseid saavad pakkuda Eesti teatrid, et kompenseerida meelte või liikumisvõimaluse puudumist, et vahendada üldist teatris käimise kogemust ja etenduste sisu.

Valisin selle teema, kuna olen olnud huvitatud eelkõige kurtide kultuurist ning sellest, kuidas nemad kultuuriüritusi kogevad. Kõrvalerialana sotsiaaltööd ja sotsiaalpoliitikat õppides hakkasin sügavamalt huvi tundma puuetega inimeste vaba aja veetmise võimaluste vastu Eestis. Tööst on välja jäetud inimesed, kellel on vaimne puue ning liitpuuetega inimesed, kuna nende teatrivaatamise võimalusteks on vajalikud rohkemad vahendid kui need, mida töös käsitletakse. Raske on hinnata vaimse või liitpuudega inimeste võimalusi, kui teatrid pole isegi kohandunud füüsilise puudega inimeste teatrikultuuri kaasamisega.

Töö eesmärk on analüüsida Eesti teatrite hetkeolukorda ja võimalusi puudega inimest kultuuriruumis toetada. Kuidas inimesed, kellel on puue, saavad tervikliku teatrikogemuse, mida teater neile pakkuda saab? Tervikliku teatrikogemuse all pean silmas seda, et teatrikülastaja pääseb etendusele ligi ja tal on võimalik jõuda eesmärgini, mis ta teatrisse tõi. Kogemused, mis kaasnevad teatris käimisega on nii füüsilised, sotsiaalsed kui ka kunstilised. Vaatajate eesmärgid võivad olla väga erinevad, näiteks sotsiaalne kaasatus, kunstiline meelelahutus või kultuuriline kogemus, mis pakuvad vaheldust igapäevastele toimingutele. Teatrikülastusel pole süžee mõistmine alati peamine. Mõnikord on külastajale tähtis meelelahutuslik pool, näiteks emotsiooni saamine. Selleks, et teatrikülastaja saaks oma eesmärgi täita, peab olema eelkõige võimalus pääseda ligi teatrietendusele, see aga võib olla raskendatud, kui teater pole arvestanud erivajadustega külastajatega. Positiivse ja meeldiva teatrikogemuse saamiseks peab teatrikülastaja tundma end teatris mugavalt ning aktsepteeritult ja selleks peab olema külastajal ligipääs teatrietendusele ning teatris pakutavatele teenustele. Ligipääsetavus peaks algama juba informatsiooni kogumisel, see tähendab, et teatrikülastaja saab infot selle kohta, kuidas teatrisse saab ning mis abivahendeid või teenuseid teater pakub. See

eeldab, et ka teatrite kodulehed on kohandatud inimeste jaoks, kellel on näiteks nägemisega seotud puue.

Töö on läbi viidud kvalitatiivset uurimismeetodit kasutades. Kvalitatiivne uurimismeetod annab uurijale võimaluse teha maailma nähtavaks, tuua avalikuse ette tõsiasju ja kirjeldada tegelikkust (Õunapuu 2014, 57). Uurimismeetod annab parema võimaluse ülevaate tegemiseks sellest, milliseid võimalusi pakuvad teatrid erivajadustega teatrikülastajatele ning uurida teatrite enda poolseid vastuseid. Uurimistöö on jaotatud nelja peatükki. Esimeses peatükis olen vaadanud teatri semiootilisi märke, mille vastuvõtmiseks kasutatakse inimeste meeli (siin nägemine, kuulmine) ja füüsilist kohaolu. Teatrisemiootika osa toetub peamiselt Erika Fischer-Lichte teooriatele ning vaataja kohalolu tähtsusele, jõuan läbi teatrikunst eripära, mille raames on vaja teatri tegijaid ning vastuvõtjaid.

Teises peatükis on selgitatud uurimistöö raames vajalikud mahus seda, kes on erivajadustega teatrikülastajad, antud töös kurdid, vaegkuuljad, vaegnägijad, pimedad ning liikumiskõrvaldajad inimesed. Töösse on valitud füüsilise puudega inimesed, kuna eesmärk on keskenduda teatri füüsilise keskkonna ligipääsetavusele ning tehnilistele lahendustele. Füüsiline ligipääsetavuse all pean silmas neid aspekte, mis on välja toodud ÜRO „Puuetega inimeste õiguste konventsiooni ja fakultatiivprotokolli“ (2012) 9. artiklis, kus on öeldud, et puuetega inimeste võimaluste tagamiseks iseisevaks eluks ja täielikuks osalemiseks kõigis eluvaldkondades, peavad konventsioonist osa võtvad riigid tagama asjakohased meetmed, millega kindlustatakse puuetega inimeste ligipääs füüsilistele keskkondadele teiste võrdsetel alustel. Edasi on välja toodud, et lisaks füüsilisele keskkonnale, milleks on avalikud ehitised nii linnas kui ka maapiirkondades, peab olema tagatud juurdepääs ka transpordile, teabele ja suhtlusele ning info- ja kommunikatsioonitehnoloogiatele ja -süsteemidele. Sealhulgas peavad puudega inimesed pääsema ligi teenustele, mida nendes füüsilistes keskkondades pakutakse. Uurimistöö teine osa sisaldab dokumente ja arengukavasid, mis käsitlevad erivajadustega inimeste õigusi saada ligipääsu kultuurile ja kultuuriteenustele, sealhulgas ka teatrile. Samas peatükis on selgitatud töös käsitletud puudeid ja vastavate puuetega inimeste teatrikogemust toetavaid vahendeid, mida Eesti teatrites kasutatakse.

Kolmandas osas olen võrrelnud valitud Eesti riigi asutatud või riigi osalusega teatreid, et võrrelda nende suhtumist ligipääsetavuse teemasse. Vanemuise teater on kolmežanriteater, mis on aastate jooksul üha enam rõhku pannud ligipääsetavusele, ühtlasi on see üks enimkülastatumaid teatreid. Ugala Teater on sisse toodud kui hea näide ligipääsetavast etendusasutusest Lõuna-Eestis. Eesti Draamateater on enim külastatavaim sõnateater Tallinnas ning Rahvusooper Estonia on sisse toodud, sest selle repertuaaris on ainult muusikateatri lavastused. Vene Teatri repertuaaris on venekeelsed lavastused, kuid nende tõlkeks kasutatakse tehnikat, mis võiks olla abiks ligipääsetavuse arengule. Sealhulgas haarab Vene Teater enda alla nii eesti- kui ka venekeelsed teatrivaatajad. Eesti Noorsooteatri repertuaar keskendub peamiselt laste- ning noortelavastustele ning on saanud juurdeehitise, millega parandati füüsilist ligipääsetavust. Kuressaare Teater on oma asukoha poolest erinevas kogukonnas ning tõenäoliselt erinevad teatri seisukohad ligipääsetavuse arendamisest teiste omadest. Endla ja Rakvere Teater on sisse toodud seoses vähese ligipääsetavust puudutava info kirjeldusega kodulehekülgedel.

Peatükis on kirjeldatud erinevaid teenuseid ja teatrite ligipääsetavust. Võrdlused ning teatrite tutvustused on kokku võetud teatrite kodulehel leitava informatsiooni põhjal, mis on teatrite poolt suunatud erivajadusega teatrivaatajale või tema saatjale teadmiseks. Samas osas on kokku võetud töös vaadeldud teatritega läbi viidud küsitlusest välja tulnud uus informatsioon ning see, kuidas teatrid ise enda ligipääsetavust hindavad. Külastasin ka ise Eesti Noorsooteatrit, et läbi teha liikumispuudega inimese teekond ning veenduda teatri ligipääsetavuses. Lisades on teatris tehtud fotod, kus on näha teatrihoone juurdeehitise kaasa tulnud füüsilise keskkonna uuendused. Oma küsimuste aluseks võtsin Hele-Riin Karringu 2012. aasta lõputöös olnud küsimustiku teatritele, mille on Karring välja toonud oma töös lisade all. Karringu lõputöö „Viipekeeletõlketeenuse regulaarse osutamise võimalikkusest ja vajalikkusest Eesti teatrites“.

Neljandasse ossa olen sisse toonud meelteteatri katsetusi Eestis. Paula Palmiste uuris lähemalt 2018. aastal oma bakalaureusetöös „Pimedate teatrist meeleteatrini“ meelteatri olemust. Meelteteatris on etenduse kogemisse kaasatud vaataja keha ja meeled, millele traditsioonilises teatris rõhku ei panda.

Tahan oma tööga suunata lugejate teadlikkust erinevate meelte rakendamisele ja nende kasutusvaldkondade märkamisele teatrites ning innustama mõtlema teatri ligipääsetavusele.

Soovin oma tööga tõsta teadlikkust ning normaliseerida puudega inimeste kaasatust vaba aja veetmise võimalustesse. Viimaste aastate jooksul on nii uurimistöodes kui ka meedias tulnud jutuks erinevate tõlgete pakkumine kultuurisündmustel ning hoonete ümberehitus sellisel moel, mis toetaks abivahendeid kasutavate inimeste liikumist.

1. Teatrisemiootika ning vaataja kohaolu tähtsus

Teatri loomiseks on vaja teatritegijaid ning -vaatajaid, kus teatrikunst toob vaatajate ja tegijate vahel toimuva suhte esile etenduste abil, luues sündmusi. Etendus sünnib näitlejate ja vaatajate füüsilise kooskohaolu kaudu. Näitlejad loovad laval märgisüsteeme, mida vaataja vastu võtab ning dekodeerib vastavalt keskkonnale, kultuuriruumile ja oma kogemustele. Need sündmused ehk etendused pole kunagi ühesugused ja korduvad, vaid need on ainukordsed. (Erika Fischer-Lichte 2014, 71) Fischer-Lichte (samas) toob välja, et etendustes tekib suhe performatiivse ja semiootilise vahel, kus semiootilisus leiab oma põhjenduse performatiivsuses, sest ilma performatiivsusest ei muutu semiootilised elemendid ise etenduseks. Kuna erivajadustega teatrikülastajad võivad mõne vaeguse tõttu ilma jääda performatiivsuse või semiootiliste märkide kogemisest, siis ei saa nende jaoks tekkida sündmust, mida vaatajana kogeda. Etendus ühendab endas teatrimärkide kooslust, mis loovad tähendusi selle etenduse raames, et siis moodustada terviktähendusi. Töö keskmises olevate puuete puhul on tähtsal kohal teatri kättesaadavaks tegemisel teatri intersemiootiline tõlkimine ehk siis tõlge ühest märgisüsteemist teise ning performatiivsuse edasi andmine viisil, mis aitab teatrikülastajal kätte saada etenduse terviktähendusi.

Fischer-Lichte (1992, 130–131) toob välja, et päris elus ei saa ühed märgisüsteemid asendada teisi, kuid teatris on see võimalik. Laval kasutavad objektid, millel on teatud funktsioon, saab teatris kasutada nii objekti endana või sellele saab juurde panna uusi tähendusi ilma, et objekti ennast muudetakse (samas). Päris elus pole see võimalik, sest objekt jääb iseendaks. Näiteks laval kasutatav tool võib olla tool, kuid muutuda näitleja žestide ja kõne järgi autoistmeks või isegi mäeks, millel tegelane seisab. Edasistes peatükkides on tutvustatud tõlketeenuseid, mis aitavad märgisüsteeme edasi anda neile, kes neid oma vaeguse tõttu vastu võtta ei saa. Nii teater kui ka tõlge on kellestki mõjutatud, antud juhul tõlkijast ja lavastajast, kes protsessis lisavad algsele tekstile uusi tähendusi ja tõlgendusi. Semiootiliste märkide tõlkimiste raskuskohtadel keskendutakse teises peatükis erinevatest tõlkevormidest rääkides, sest näiteks kuuldavate ja nähtavate märkide tõlkimisel võib tekkida vajadus mingite märkide või nende koosluste väljajätmisel.

Erika Fischer-Lichte koostatud tabel, mis sisaldab erinevaid teatris esinevaid semiootilisi märke, näitab, et suurem osa teatri märgisüsteemidest on seotud näitleja ning ruumiga. Üle poolte tabelis esinevate märgisüsteemide on visuaalsed, sest teater kui peamiselt visuaalne kunst, edastab sisu läbi näitlejate, nende välimuse ja lavakujunduse (sh ka valguse). Anne Ubersfeld toob välja, et etendus koosneb verbaalsetest ja mitteverbaalsetest märkidest, kus verbaalseid märke esitatakse läbi kuuldava vormi, milleks võib olla esitaja hääl. Verbaalsetele ehk sõnalistele märkidele on juurde lisatud koodid, mis võimaldavad mitteverbaalsete koodide lahtimõtestamist, nagu näiteks visuaalsed ja muusikalised koodid. Erinevate märkide olemasolu aitab etendust mõista ka siis, kui vaataja ei oska kõike lahti dekodeerida, eelkõige puudutab see etenduse kultuurilisi või keerulisi koode. (Ubersfeld 1999, 14) Teatrikunsti eripärast tingituna ei pruugi teatris kasutavad semiootilised märgid olla omavahel sama tähtsuse ning suurusega, eriti postdramaatilises teatris, kus võib tekstil süžee edastamiseks olla väiksem roll kui näitleja žestidel. Teatrimärkide dekodeerimise probleemid tekivad, kui vaataja ei saa kätte verbaalsed või mitteverbaalsed koode, mille mõistmist vaatajalt eeldatakse, et etenduse kogemisel jõuaks temani terviklik sisu.

Teatrikunsti eripärast ja visuaalsuse domineerimisest tulenevalt on nägemismeel teatris kesksel kohal. Visuaalne teater on paremini mõistetav kõigis kultuurides ja sotsiaalsetes klassides. Iga nähtav asi laval on vaatajale tõlgendamiseks avatud, mis tähendab, et visuaalne teater võimaldab rohkem tõlgendusi ja on vabama käsitlusega kui seda on verbaalne teater, kus sõnade või helidega seatakse tõlgendamisele kindlad piirid. (Kruzhilina 2020) Katsetused postdramaatilises teatris, sealhulgas tantsuteatris, kaugenevad kuuldava teksti (siin kõne) kasutamisest ning tihti lavastatakse etendusi lihtsates tingimustes, näiteks *black box*'is, ühevärvilistes riietes ning lihtsa helikujundusega. Sellise juhul tõmmatakse tähelepanu etenduste visuaalsusele, liikumise ja valguse tähendustele. Visuaalsetesse teatrimärkidesse saab sisse kodeerida elemente, mida ei saa sõnadega välja öelda või mida ei soovita verbaalselt laval esitada.

Kuigi teater on peamiselt visuaalne, siis teatrietendusest osa saamisel kasutab vaataja kõiki oma meeli. Muusikateatris täidab heli mitte ainult esteetilist eesmärki, vaid on tähtis tegelaste motiivide väljendamiseks, mis tähendab, et ooperit vaadates ei pruugi kurt teatrikülastaja ilma tõlketa/tiitriteta süžee aru saada. Süžee täielikuks mõistmiseks on vaja vaataja meeli suunata nii esitatava teksti kui ka tunnete ning atmosfääri

tunnetamiseks. Süžee võib olla üles ehitatud tegelase (emotsionaalsetele) läbielamistele, mida võidakse teatrilaval edasta valguse, muusika ning tekstiga. Erinevate teatrivõtetest tulenevalt võib näiteks valgus olla tegelase motiivi indikaatoriks, kui laval esitatav tekst ja tegevus ei ole kunstilisel eesmärgil kooskõlas. Selleks, et tabada tegelase eesmärki, peab vaataja arvesse võtma mitmeid teatris esinevad semiootiliste märkide kooslusi, mis tegelaste motiive edastavad.

2. Puue, vaegus ja erivajadus

Selles peatükis selgitan mõistete „puue“, „vaegus“ ja „erivajadus“ tähendusi. Mõisteid on selgitatud sellises mahus, mis on uurimistöö eesmärgi mõistmiseks vajalik. Puudeid saab veel omakorda liigitada vanuse ja raskusastmete järgi, mida siin töös tehtud pole. Puude raskusastmeid on lahti kirjutatud alapeatükkides, mis puudutavad töö fookuses olevaid erivajadustega inimestega gruppe, et mõista paremini teenuseid, mida nad teatrites kasutavad või vajavad.

Eesti Puuetega Inimeste Koda selgitab oma kodulehel, et puue on alati seotud erivajadusega, kuid erivajadus ei tähenda kindlasti puuet (2020). Erivajadus võib olla ajutine, näiteks füüsilise trauma tagajärjel kasutab inimene mõne kuu vältel liikumisabivahendit ning tema erivajaduseks võib olla kaldtee kasutamine, kuid seda traumat ei liigendata edaspidi puudeks. Erivajadustest rääkides peab arvestama ka vanemaeealiste inimestega, kellel ei pruugi olla puuet, kuid kelle esineb tervislikust seisundist tingituna osaluspiiranguid.

Rahvusvaheline funktsioneerimisvõime, vaeguste ja tervise klassifikatsiooni (RFK) definitsiooni järgi on vaegused üldtermin puuete, tegutsemis- või osaluspiirangute kohta. Puude kohta on RFKs kirjutatud, et puuded on probleemid organismi funktsiooni või struktuuriga, nagu näiteks oluline kõrvalekalle või puudumine organismi normaalsetest funktsioonidest (RFK 2005, 8). Sellisel juhul on kuulmislangu kõrvalekalle kuulmisest ja kurtus kuulmismeele puudumine. Puue ei pruugi olla nähtav ning võib olla nii kaasasündinud kui ka vigastuse või vanusega tekkinud. Maailma Terviseorganisatsioon (WHO) märgib ära, et tervislikud seisundid võivad olla nähtavad või nähtamatud, ajutised või pikaajalised, episoodilised või manduvad, valu tekitavad või valutud (2011, 8). Oma puudest tingituna ei pruugi inimene alati kasutada abivahendeid, kuid kogeb sellegi poolest tegevusvõime piiranguid või osaluspiiranguid. Avalikud kohad peavad toetama inimeste teovõimet ilma, et inimene peaks ise keskkonnalt nõudma abivahendeid või teenuseid. Ligipääsetavus on tähtis, sest tegevusvõime võib olla piiratud veel mitme põhjuse tagajärjel, sealhulgas ka vanusest või kroonilistest terviseprobleemidest tulenevalt, ega ole alati piiratud puudega. „Puuetega inimeste õiguste konventsiooni ja fakultatiivprotokolli“, millele Eesti kirjutas alla 2007. aastal ja mis ratifitseeriti 2012. aastal, esimese artikli eesmärgi all on kirjas, et puudega inimese mõiste hõlmab isikut,

kellel esineb pikaajaline füüsiline, vaimne, intellektuaalne või meeleline kahjustus, mis võib koos teiste tõkestustega olla takistuseks puuetega inimeste täielikule ja toimekale osalemisele ühiskondlikus elus.

2000. aastal jõustunud „Puuetega inimeste sotsiaaltoetuse seaduse“ (RT I 1999, 16, 273) §2 defineerib puuet järgmiselt: „Puue on inimese anatoomilise, füsioloogilise või psüühilise struktuuri või funktsiooni kaotus või kõrvalekalle, mis koostoimes erinevate suhtumuslike ja keskkondlike takistustega tõkestab ühiskonnaelus osalemist teistega võrdsetel alustel.“ Sellest definitsioonist järeldeb, et puue iseiseivalt ei ole alati ühiskonnaelus osalemise takistuseks teistega võrdsetel alustel, vaid neid takistusi tekitavad ning süvendavad ka keskkondlikud mõjud. Keskkondlikud mõjud ei pruugi väljenduda vaid füüsilise juurdepääsetavuse näol, vaid need mõjud võivad olla seotud ühiskondliku suhtumisega puuetega inimestesse.

Erivajadustega teatrikülastajatele loodud teenuseid ning füüsilise keskkonna muutusi saavad parema teatrikogemuse saamiseks kasutada ka puudeta inimesed. „Heaolu arengukavas aastateks 2016-2023“ on selle kohta kirjas: „Ligipääsetavus taandatakse pelgalt puudega inimeste probleemiks, ent seda tuleks vaadata laiemalt. Inimese elukaare jooksul võib tekkida väga mitmeid olukordi, kus universaalse disaini põhimõtted aitavad tal paremini ning lihtsamalt toime tulla (näiteks vigastuste ajal, väikelastega jne)“ (Heaolu arengukava 2016, 30). Ligipääsetavuse parandamine on ühiskondlikul tasemel positiivne muudatus. Ligipääsetavuse parandamine toimub kõikide teatrikülastajate huve silmas pidades, olenevalt nende füüsilisest või vaimsest seisundist. Juurdepääsetavuse tagamine aitab inimestel olla rohkem kaasatud sotsiaalsetesse ning kultuurilistesse valdkondadesse, mis on tähtsad inimese heaolule ning soodustavad võrdõiguslikkuse loomist, säilitamist ja püsimist. Inimesed, kes tunnevad end ümbritsevas keskkonnas mugavalt ja aktsepteeritult, on aktiivsemad ühiskonnas osalejad.

Definitsioonidest järeldeb, et puue on inimese kehaga seotud pikaajaline kaotus või kõrvalekalle tervest kehast, mille pärast võib olla takistatud inimese ühiskonnaelus toimimise võimalus võrdsel tasemel nendega, kellel pole vaegusi. Vaegus on üldtermin, mida kasutatakse puuete, tegevuse ajal kogetud tõkete ehk tegutsemispiirangute ja osaluspiirangute ehk eluliste situatsioonide raskuste kirjeldamiseks. Erivajadus on kõrvalekalle, mille leevendamiseks on vaja muuta või kohandada keskkonda nii, et

erivajadusega inimene saaks selles keskkonnas toimida. Erivajadus võib esineda ka inimesel, kellel ei ole vaegust, sellepärast on tähtis, et teater arvestaks mitte ainult puudega inimestega, vaid ka puueteta inimestega, kellel jaoks on vajalik teatri füüsilise keskkonna kohandamine.

2.1 Puudega inimeste õigused ja töös uuritud puude liigid

2019. aasta augusti lõpus oli Sotsiaalkindlustusameti andmete järgi Eestis 157 132 puudega inimest, mis moodustab ligikaudu 12% riigi elanikkonnast. Sellest 12% umbes 4,2% ilmneb nägemis-, kuulmis või liikumispuue (Sotsiaalkindlustusamet 2019). See tähendab, et oma tervisliku seisundi pärast võivad kultuurisündmustest ilma jääda üle 4% Eestis elavate füüsilise puudega inimese. Ligipääsetavuse tagamine kultuurisündmustele ja -asutustele parandab puudega inimeste kaasatust sotsiaalses ning kultuurilises valdkondadesse, mis omakorda soodustab nende lõimumist ühiskonda ning aitab ära hoida vaimse tervise halvenemist (depressioon, ärevus, üksildus).

„Puuetega inimeste õiguste konventsiooni ja fakultatiivprotokolli“ (1999) artikkel 30 ütleb, et ÜRO osalusriigid tunnustavad puuetega inimeste õigust osaleda kultuurielus teistega võrdsetel alustel ning seejuures tagab riik puuetega inimestele juurdepääsu füüsilistele kultuuriasutustele ja paikadele ning kultuurilise tähendusega sisule. Esimese punkti alapunkt C toob eraldi välja puudega inimeste õiguse saada juurdepääsu kultuurietenduste või -teenuste paikadele, mis hõlmavad ka teatreid, etenduskohti ning teatrietendusi. Sama dokumendi neljas punkt toob välja puuetega inimeste õiguse oma kultuurilise keele ja identiteedi tunnustamisele ja toetamisele, mis puudutab sealhulgas näiteks viipekeelt ja kirjeldustõlget, mis on seotud inimeste keele kui ka identiteediga. Kultuurielu puudutavate õiguste eesmärk on luua võimalused puuetega inimestele oma loomingulise, kunstilise ja vaimse potentsiaali arenguks ning rakendamiseks nii enda loomu kui ka ühiskonna rikastamiseks. (Puuetega inimeste õiguste konventsioon ja fakultatiivprotokoll 2006) Puue ei tohiks olla piiranguks, mis takistab saada osa teatrist ning teatrietendustest, mida esitatakse nii teatrihoonetes kui ka väljaspool neid, näiteks vabaõhulavastuste mängukohtades. Selles töös on kirjeldatud tõkkeid, mis tulenevad teatrite eripäradest või võimalustest, mida pakutakse puuetega inimestele, et teatris käik oleks sujuv ning kultuurikogemus terviklik.

Ajalooliselt on puudega inimesi peetud teistsugusteks, tavalistest inimestest erinevateks. Suhtumine on paranenud alates 1970. aastatest, kui peamiselt puudega inimeste liikumise survele on säärast mõtteviisi vähehaaval muudetud. On jõutud arusaamiseni, et puute ja tegevuspiirangute esilekutsujaks on tervise ja keskkonnategurite koosmõju. (Narusson, Medar 2014, 7) Puuetega inimeste nägemine ning kohtlemine tervest inimesest erinevana sotsiaalses keskkonnas suurendab lõhet puuetega inimeste ning nende võrdväärsete võimaluste vahel. Lõhe suureneb ja püsib mitte ainult tööturul, vaid ka kultuurikeskkondades. Takistatud on puuetega inimeste enesemääramisõigus ning osalusõigus, mis pakuvad puudega inimesele võimalusi eneseväljenduseks ja muutuste loomise protsessides kaasa rääkimiseks, et olla sotsiaalvaldkondades aktiivne liige. Käsitledes inimest, kellel on puue, kui kodanikku, kellel on samad õigused ja kohustused nagu puudeta kodanikel, siis nähakse puudega inimesi ühiskonda koormavana ning tihti võimetutena või koguni patsientidena, mitte täisväärtuslike kogukonna liikmetena. Ligipääsetavuse arendamine suunab paradigmat puude meditsiinilisest käsitlusest sotsiaalsele ja kultuurilisele, kus puudega inimene on ühiskonda panustav ja rikastav.

2016. aastal kiitis Eesti Vabariigi valitsus heaks „Heaolu arengukava 2016-2023“, mis on valdkondlik arengukava tööhõive ja sotsiaalse kaitse tulemusvaldkonnas. Arengukava koondab endasse töö-, sotsiaalkaitse, soolise võrdõiguslikkuse ning võrdse kohtlemise poliitika strateegilised eesmärgid 7 aasta kohta. Selles on eraldi välja toodud lõik, milles on kirjeldatud, et ligipääsetavus füüsilisele keskkonnale, teenustele ning infole pole veel kõigile tagatud. ÜRO „Puudega inimeste õiguste konventsiooniga ja fakultatiivprotokolliga“ liitudes võttis Eesti sealhulgas kohustuse arendada puudega inimeste võimalusi iseseisvaks eluks ja täielikuks osalemiseks ühiskonnaelus, mis on seotud ka kultuuriteenustest osa saamise võimaluse edendamisega. „Heaolu arengukavas 2016-2023“ on kirjas järgmiselt: „Puudega inimestele tuleb tagada teiste inimestega võrdsel alustel juurdepääs nii füüsilisele keskkonnale (sh transpordile) kui ka teabele ja suhtlemisvõimalustele. Ligipääsetavuse parandamiseks on kehtestatud Eestis teatavad normid. Näiteks peavad puudega inimestele olema ligipääsetavad kõik avalikud asutused ja tagatud peab olema info kättesaadavus veebilehtede kaudu“ (Heaolu arengukava 2016-2023, 30). Sellest järeldub, et kultuuriste teenuste seisukohast peaksid puudega inimesed saama teavet neile sobival moel, näiteks teatrikassadega suhtlemisel on neile tagatud võimalus kasutada silmusvõimendi süsteemi või suhelda klienditeenindajaga viipekeeles. Teatrite kodulehed peaksid olema reguleeritava kirjasuurusega, et tagada vaegnägijate

paremat juurdepääsu infole. Arengukava samas lõigus on välja toodud, et Eestis arendatakse ja pakutakse viipekeeletõlgi teenust, mis on selle töö kontekstis tähtis arendus, sest see tähendab teatrite võimekuse suurenemist tõlke pakkumisel. Kuna viipekeeles kursused pole teenindajatele kohustuslikud ning tihti pole teatritel finantsiliselt võimalik oma teenindajaid igas valdkonnas koolitada, siis on selliste suhtlemisvõimaluste hõlbustamiseks välja töötatud kaugtõlke teenus. Kaugtõlge võimaldab vaegkuuljatel ning kurtidel läbi Skype'i ühendust võtta viipekeeles tõlgiga, kes aitab teenuse kasutajal suhelda näiteks teatri klienditeenindajaga. Teatri puhul peab arvestama ka sellega, et teatrikogemuse saamine ei koosne üksnes etenduse nägemisest ja kogemisest, vaid teatris käimist saab võrrelda sündmusega, mis saab alguse juba piletit ostust ning ei lõppe teatrisaalist väljumisega.

Kultuur ning kultuurilistes valdkondades osalemine pakub võimalusi ühiskonnaga lõimumiseks ja eneseväljenduseks. Igal inimesel on õigus ja peab olema võimalus saada osa kultuurist ning edaspidi võiks eesmärgiks olla selle ala väljundite pakkumine inimesele sobival moel, näiteks vaegnägijate puhul kirjeldustõlke abil või kurtide puhul viipekeelse tõlke abil. Kahjuks on takistuskohi mitte ainult kultuurilise sisu kättesaamisel, vaid esineb raskusi ka nendes kohtadesse jõudmisel, kus saadakse osa sihtpärasest kultuuri väljundist.

2.2 Vaegkuuljad ja kurdid. Silmusvõimendi süsteem ja viipekeelse tõlge

Inimestel, kelle kuulmisvõime on madalam kui normaalsel kuuljal, esineb kuulmispuue. Normaalse kuulja kuulmine ja nürmus (vaegkuulmine) jäävad 15-20 dB vahele. Vaegkuuljateks peetakse neid inimesi, kelle kuulmislangus ületab 25 dB ning kurdiks neid, kelle langus on 90 dB või rohkem (Eesti Vaegkuuljate Liit). Vaegkuuljad on need, kes kuulevad kindlate detsibellide vahemikus kostuvad helisid, kuid kurtidel puudub kuulmismeel täielikult. Vastavalt oma kuulmislangusele on vaegkuuljad võimelised kuulma erinevatel helisagedustel olevaid helisid, muude sageduste vastu võtmise kergendamiseks kasutatakse kuuldeaparaate, millest paljudel on sisse ehitatud süsteem, mis võtab vastu silmusvõimendi süsteemist tulevaid helilaineid. Selle töö seisukohast on see tähtis, sest teatrid kasutavad vaegkuuljate teatrikogemuse parandamiseks peamiselt silmusvõimendi süsteemi. Eestis elavad kurdid (kes oskavad viipekeelt) kasutavad suhtlemisel ning info vastuvõtmisel kuulmisvõime puudumise kompenseerimiseks eesti

viipekeelt. Kuna kurdid ei saa kasutada silmisvõimendi süsteemi, siis on tähtis nende ligipääsetavuse parandamiseks kasutada viipekeelse tõlke võimalust. Viipekeel on žestiline-visuaalne keel, mille abil kurdid suhtlevad. Teksti kätte saamisel on abiks ka tiitrid, mida kasutavad nii kuulmispuudega kui ka -puudeta inimesed.

Mõned teatrid kasutavad silmusvõimendi süsteemi ehk induktsioonsilmust, et parandada vaegkuuljate heli vastu võtmise võimalusi. Silmusvõimendi süsteem on spetsiaalne süsteem, mis on mõeldud kuuldeaparaatidega inimestele, et parandada nende kuulmisvõimet siseruumides (Hearing Link). Silmusvõimendi tekitab magnetilise juhtmevaba signaali, mis jõuab vastavat süsteemi toetavatesse vastuvõtjatesse või kuuldeaparaatidesse (samas). Osal teatritel on olemas koha peal kasutatavad vastuvõtjad, mida saab ette teatades laenutada etenduse ajaks, juhul kui selle kindla etenduse puhul silmusvõimendisüsteemi rakendatakse. Informatsiooni silmusvõimendi süsteemi kasutamise kohta peab vaegkuulja saama teatritl. Teater peab edastama ka informatsiooni selle kohta, mis istekohtadel on kõige parem süsteemi kasutada.

Silmusvõimendi koosneb kolmest osast (Lisa 3): mikrofoni, mis heli vastu võtab; helivõimendist, mis muudab signaali, ja silmusest, mis on paigutatud ruumis kindlatesse kohtadesse, et täita antenni funktsiooni (Hearing Link). Kahjuks jääb selle süsteemi miinuseks see, et seda ei saa paigaldada avatud ruumidesse, näiteks vabaõhuetendustel või muudes sarnastes kohtades. Süsteemi paigaldamine ajutistesse ehitistesse või kinnistesse leitud kohadesse (küünidesse, telkidesse jms) ei ole aga tihti mõttekas, kuna teater peaks hankima kaasaskantava silmusvõimendi süsteemi, mille seadistamine ning mahavõtmine on aja- ja rahakulukas. Ringireisidel käivad teatrid võivad oma teatrimajas pakkuda silmusvõimendi süsteemi ning vastuvõtjaid, kuid teatrivälises mängitavas kohas, kus induktsioonsilmust pole, ei saa teater seda pakkuda. Teatrivälised ruumid, mis on avalikud ja täidavad mitmeid erinevaid eesmärke (kultuurimajad, kirikus jms) ning on sealhulgas kasutatavad ka etenduskohadena, võiksid olla varustatud silmusvõimendi süsteemiga, et olla laialdasemalt ligipääsetavad vaegkuuljatele.

Kurtidele ning vaegkuuljatele on etenduste edastamisel abiks lisaks induktsioonsilmusele tiitrid, mida kasutatakse teatris eelkõige muusikalavastuste juures. Üldjuhul pole tiitrid otseselt mõeldud vaegkuuljate jaoks ja on kasutuseks kõigile, seega täidavad tiitrid sisu vahendamise funktsiooni nii erivajadusteta kui ka erivajadustega vaatajatele. Need on

mõeldud laval esitatava teksti kättesaamise hõlbustamiseks, eriti lavastuste puhul, kus teksti esitatakse teises keeles või viisil, mis muudab teksti raskemini vastu võetavaks (näiteks lauldes). Sellegi poolest on tiitrid vajalikud vaegkuuljatele, ka neile, kes kasutavad kuulmisaparaati ja silmusvõimendi süsteemi, sest vastavalt saali planeeringule või suurusele, pole kõik alati kuulda. Suures saalis võib võimendatud heli olla segatud muu elektroonika kasutamisel või lihtsalt ei ulatu igasse saali ossa. Tiitrite murekohaks on see, et oma tähelepanu tuleb jagada lava ning tiitrite vahel, mis võivad olla kuvatud lava kohal tablool või vaataja käes olevas nutiseadmes. Tähelepanu jagamise käigus võib kaduma jääda osa visuaalist ehk kõigest nähtavast, näiteks näitleja žestidest või lühikest aega toimuvatest muutustest valguskujunduses. Eesti viipekeel ning eesti kirjakeel erinevad mingil määral (näiteks grammatiliselt), seega ei pruugi teatris kasutatavad tiitrid olla viipekeelt kasutavale kurdile harjumuspärased.

Teatrid, kes on oma kunsti kättesaadavust suunanud kurtide kogukonnale, kasutavad etendustel viipekeelseid tõlke. Tõlkija eesmärk on laval esitatav tekst ümber tõlkida viipekeelde, et etendust vaatav kurt külastaja ei jääks ilma laval esitatavast tekstist, mida ta oma vaeguse tõttu vastu võtta ei saa. Kui tõlk on võetud eesmärgiga tervele publikule etendust tõlkida, siis võib ta muutuda etenduse osaks, mitte pelgalt tõlke vahendajaks. Tõlgile tuleb leida asukoht nähtaval kohal, et publik saaks samaaegselt jälgida nii tõlki kui ka etendust. Sellega kaasnevalt vajab tõlk eraldi valgustust ja võimalik, et ka riietust. Riietuse puhul tuleb arvestada sellega, kui keeruline on selles viibelda ja kas selle toon või tekstuur (näiteks sära) teeb viiped raskemini jälgitavaks (Stewart jt, 2004, 101). Kui aga tõlketeenust on kasutatud vaid väiksema grupi või eraisiku jaoks, siis jääb tõlk eraldiseisvaks etendusest, tõlk jääb kommunikaatoriks. Sellisel juhul võib tõlk kasutada paremaks nähtavuseks valgeid kindaid ning on paigutatud istuma tõlget vajava inimese vaatevälja nii, et viipamine ei segaks teisi teatrikülastajaid. Viipekeelse tõlgi teenus võib osutada teatritele kulukaks, sest tõlgi ettevalmistus protsess on pikaajaline. Ta peab osalema proovides, et tutvuda lavastuse sisu, rütmi ja etendamise vormidega, mis mõjutavad tõlke täpsust ja teostust. Kuna teatritegijate kollektiivid ja töövormid on erinevad, siis võib tekkida olukordi, kus tõlk ei saa proovides viibida. Siis peab tõlgile tagama lisaks stsenaariumile ka koha publiku seas, kust etendust vaadata ning ideaalis mitmel korral.

2012. aastal tegi Eesti viipekeeles tõlgi õppekaval õppinud Hele-Riin Karring lõputöö teemal „Viipekeeles tõlketeenuse regulaarse osutamise võimalikkusest ja vajalikkusest Eesti teatritest“. Karring (2012, 4) ütleb, et teatritõlke pakkumine sõltub mitte ainult teatri soovist ja publiku nõudlusest, vaid ka sellest, kui pädev on tõlk, mil määral on ta valmis suuremahuliseks tööks ning kui positiivselt suhtuvad tõlgi töösse teatritegijad. Lisaks tõlke viimistlusele peab tõlkija mingi tasemeni valmistuma ise vaimselt tegelasteks ümberkehastumiseks, et nende rollidest lähtuvalt teksti edastada (Stewart jt, 2004, 98–99). Kuigi tõlk ei pea omama näitlemisoskust, siis tekib vajadus viipekeelde lisada kunstipärast keelt (samas). See tähendab, et tõlk peab esitatavat teksti tundma ning oskama sellega samastuda, et vahendada tekstiga kaasnevaid ning lavastuses kasutavaid tundeid ja mõistma, kuidas lavastaja on soovinud algteksti edasi anda (Karring 2012, 4). Tõlk ei pruugi olla staatiline ja püsida terve etenduse vältel samas kohas, eriti kui ta on osa etendusest. Võimalik on näitlejate „varjutamine“, mille puhul liiguvad tõlgid koos näitlejatega laval kaasa, et vaataja saaks samal ajal jälgida tegevust laval ning saada tõlget (Stewart jt, 2004, 98–99). Muusikalavastuste puhul, kus tuleb tõlkida laulmist, peab lisaks õigetele sõnadele ja fraasidele edasi andma ka muusikarütmi (samas). Tähtis pole ainult täpne tõlge, vaid ka see, mis kontekstis algteksti esitatakse ja milline on selle kunstiline suund.

Viipekeeles ja tiitrite kasutamisel teatris on ühine murekoht, milleks on tähelepanu jagamine ja sellest tingitud visuaalse poole mittetäielik kogemine. Tavaliselt esitatakse viipekeelset tõlget sünkroontõlkena, mis tähendab, et tõlgitakse originaalteksti esitluse ajal. Originaalteksti pauside ajal võib toimuda järeltõlge, kui tõlgitakse midagi, mida originaalteksti ajal tõlkida ei saa või ei jõuta. Samuti võivad viipekeelse tõlke pakkumisel tekkida vead, kus tõlkija esitab vale tõlke, ei jõudnud kõike õigeaegselt tõlkida või jätab ajalise piirangu pärast midagi vahelt ära. Kui laval on suurem hulk näitlejaid, kes kõik esitavad teksti, tuleks hakata mõtlema ka sellele, kas viipekeelset tõlget teostaks korraga üks või mitu tõlki, sest kõiki tekste ning heliefekte või muusikat ei ole võimalik korraga edastada nii, et kõik oleks sünkroonis laval toimuvaga.

2.3 Vaegnägijad ja pimedad. Kirjeldustõlge

Pimedad ja vaegnägijad jaotuvad nägemispuude klassifikatsiooni rühmadesse vastavalt sellele, milline on nende nägemisteravus, vaatevälja nurk ning valguseristus. Vaegnägija

on inimene, kelle nägemisteravus on korrigeerituna paremini nägeval silmal alla 0,3 ja/või kelle vaateväli on kitsam kui 30 kraadi. Pime on inimene, kelle nägeval silmal koos korrektsiooniga on nägevus alla 0,05 ja vaateväli on/võib olla kitsam kui 10 kraadi. Praktiliselt pime on inimene, kelle nägemisteravus on alla 0,02, kuid kes kasutab pimedate tehnikat. Kõik eelnevad rühmade esindajad eristavad valgust, kuid täispime on inimene, kes seda ei erista. (Eesti Pimedate Liit) Teater saab pakkuda sellisele külastajale istekohti saali eesotsas ning kirjeldustõlget.

Teatrit edastatakse eelkõige läbi audiovisuaalse sisu, seega on tihti laval nähtut nii kuulda kui ka näha. Pimedad ning vaegnägijad jäävad ilma etenduse visuaalset, kui selle edastamiseks pole kasutusele võetud abivahendeid. Kuna pimedatel nägemismeel puudub ning vaegnägijatel on see nõrgendatud, siis saab neile etendust vahendada kirjeldustõlke abil. Selleks, et kirjeldustõlge ei segaks ülejäänud publikut, kasutatakse sünkroontõlke vahendeid, näiteks kõrvaklappe. Kirjeldustõlget saab rakendada igas teatrivormis, ka postdramaatilises teatris. Postdramaatilises teatris, kus lavastus ei pruugi toetuda enam nii palju tekstile, on kirjeldustõlge keerulisem, sest tähtsaks muutuvad näiteks performatiivsed võtted. Need võivad olla näiteks visuaalsed (žestid, tants, valgus, pildid, videod), kuuldavad (muusika, helid) või isegi tunnetuslikud (emotsioonide väljendus, vaikus). Sellises teatrivormis on tähtsal kohal teatri tegijate ja publiku omavaheline suhe, mis etenduste ajal tekib. Tõlge ise võib muutuda häirivaks, kui see on liiga rohkelt kirjeldatud. See segab fenomenoloogilist vastuvõttu, jättes kuulajal endal vähe aega seoste ning kujutluspiltide loomiseks, kuna vajab kuulaja pidevat kaasamõtlemist ja tähelepanu.

Kirjeldustõlge on ligipääsuteenus (ing. k *access service*) (Braun 2008), mis on mõeldud tegelikult kõigile, kuid eelkõige vaegnägijatele ja pimedatele. Kirjeldustõlge võib olla etenduse jaoks eelnevalt üles lindistatud või olla sünkroonne ehk etendust tõlgitakse selle mängimise ajal. Kirjeldustõlke eesmärk on suuliselt edastada laval olevat visuaalset kontseptsiooni, mis jääb vaegnägijal või pimedal nägemata. Tõlge peab sisaldama lisaks visuaali kirjeldusele ja kontekstile ka sisuga kaasnevat atmosfääri ning olema ajastatud vastavalt süžees toimuvatele tegevustele. (Roofhooft jt, 2018, 232–233) Ajastus on kirjeldustõlke puhul väga tähtis, sest tõlkel on vastavalt etendusele ajapiirang, mille sisse see peab mahtuma. See peab toimima kui terviklik osa etendusest, mitte olema vaid vahendamise viis, mida saab vaadelda etendusest eraldi seisva üksusena (Roofhooft jt,

2018, 232–233). Siinkohal peab arvestama sellegagi, et tõlge ei oleks informatsioonist üle küllastunud ning ei muutuks teatrikogemuse saamist takistavaks elemendiks (samas, 233). Alustekst, mida kasutatakse kirjeldustõlke loomisel, on audiovisuaalne ehk siis mitme märgisüsteemi kooslus. Kirjeldustõlge peab suhestuma märgisüsteemidega, mis asuvad väljaspool tõlget ehk siis kuuldavate märgisüsteemidega (helid, dialoogid ning muusika), seega muutub kirjeldustõlge ise multimeedia tekstiks. Braun (2008) toob välja kirjeldustõlke kuldreegli, milleks on see, et tõlge peab mahtuma dialoogide pausidesse ega tohiks kattuda süžee jaoks tähtsate helide ning muusikaga. Kuldreegel viitab sellele, et lavastuste helikujundus, mida vaegnägijad ise kuulevad, ei vaja kirjeldamist. Jakob Rosin, kes on Eesti Puuetega Inimeste Koja ja Eesti Pimedate Liidu juhatuse liige ning ka ise sünnist saati pime, ütles telesaate „Õhtu!“ intervjuus, et kirjeldustõlke puhul on vaja kirjeldada seda, mis on kontekstist lähtuvalt tähtis, sest kõike tõlkida ei saa ega jõua (Õhtu! 2020). Võrreldes viipekeelse tõlkega on kirjeldustõlge keerulisem, sest viipekeelse tõlke puhul tõlgitakse helisid ja kõnet, aga kirjeldustõlke puhul pannakse sõnadesse kõik visuaalne ja mitte kuuldav ehk siis näitlejate liikumine, grimm, näoilmed, kostüümid, stseenivahetused ja palju muud. See kõik peab mahtuma esitatavate tekstide ning helide vahele nii, et tekiks tervikarusaam laval toimuvast. Kirjeldustõlge tegeleb visuaalseks tehtud teksti (lavastuse) uuesti visuaalseks tegemisega, kuid seda läbi mõttepiltide loomise.

Kuigi kirjeldustõlget kasutavatel keskkondadel ehk teatritel, filmitööstusel ja muuseumitel on ühised põhimõtted, eelkõige visuaali kirjeldus, siis tegelikult kaasnevad sellega keskkondadele omased probleemid. Teater ja film kasutavad tähenduste loomiseks erinevaid vahendeid: pilte, helisid, žeste, muusikat ja kõnet. Kirjeldustõlge teatris ja filmis peab olema seotud väljendusvahenditega väljaspool nähtavat, mida ei vaja näiteks muuseumites ja galeriides olevad skulptuurid ega maalid. Teatri- ning filmikunsti väljendusvahendite eripärast on tõlkel ka ajaline piirang, mis sõltub tõlkida vajavate elementide tempost ja kasutatava teksti tihedusest. (Braun 2008) Teatris ja filmis on süžee arenev ja ajas muutuv, seega vajab see esitamisega samaaegset tõlget, et süžee oleks jälgitav ja ilma lünkadeta. Traditsioonilise sõnateatri lavastuste puhul ei ole tõenäoliselt vaja väga tihedat kirjeldustõlget, sest tegelaskõnest saab teatrikülastaja kätte tähendused ning sisu põhiosad, mida ta vajab süžee mõistmiseks. Liiga tihedalt kirjeldatud tõlge ei pruugi anda teatrikülastajale aega analüüsida temani tulevat infot ning takistab seoste loomist mõttepildi kujul. Tekib oht, et vaataja ei jõua luua omi seoseid ega kogetuga

emotsionaalselt suhestuda etenduse ajal ja selle atmosfääris, vaid alles pärast etenduse lõppu, juba teises atmosfääris ja muude tingimuste mõjuväljas. Sama probleemi toovad välja Roofthooft, Remael ja Van den Dries (2018, 234), kes tähendavad, et kui vaadata etendust kui semiootilist kooslust, kus iga võimalikku liigutust saab dekodeerida, tekib oht üle kirjeldamiseks. Semiootilisest lähtekohast võib olla kasu sisu edastamisel, kuid tuleb meeles pidada, et sellega käib kaasas ka üle kirjeldamise risk (samas). Kirjeldustõlge peab vältima kõige dekodeerimist, et tõlke kasutajal jääks võimalus enda jaoks ise seoseid luua.

Postdraamatilise teatri puhul, kus teksti osakaal ei pruugi enam olla kõige suurem, tuleb kirjeldustõlke koostamisel kaaluda, millised muud etenduse osad (näiteks heli ja visuaal) võivad olla tekstist tähtsamad ning millised etenduse mittekuuldavad osad vajavad sellisel juhul kirjeldamist. (Roofthooft jt 2018, 232-233) Süžee edastamiseks on tähtis mimeetilise ruumi mõistmine, kuid saalis viibija, kes ei näe, ei saa mimeetilise ruumi olemasolust või muutustest teada, kui need pole kirjeldustõlke abil edastatud. Tõlget vajavad liikumised killustunud lavadel ning simultaanlavadel, kus mõned muudatused näitlejate asukohtades või rekvisiitides viivad narratiivi uude tegevuspaika. Saalis viibija võib kuulda lavalt kostuvaid samme või rekvisiitide liigutamist, kuid ta ei tea, mis suunas või kuidas liikumine toimub. Pime austraallanna Ria Andriani kirjutas oma kirjeldustõlkega teatrikogemusest. Tema sõnul muutub kirjeldustõlkes lahti seletatud liikumine osaks teatrietendusest, mitte ei jää tõlketa jäämisel lihtsalt taustamüraks. Ilma liikumise ning lavakujunduse muutuseta on mittenägijal raske aru saada asukoha muutustest. (Andriani 2016) Näitlejate laval liikumise eesmärk võib olla tegelaste sisemaailma kujutamine, millest mitte nägija ilma jääb, kui seda pole vastavalt kontekstile kirjeldatud.

Teatrites kasutatakse peamiselt visuaalseid elemente, mis loovad või muudavad fiktsionaalseid asukohti. Kostüümi või grimmi muutused vihjavad süžees toiminud ajalistele muudatustele või on mõeldud näitleja ümberkehastumiseks teise rolli, kus kirjeldustõlketa võib näiteks näitleja hääle muutus olla segadusttekitav. Liikumise tõlkimine on tähtis ka tegelaste eesmärkide mõistmiseks. Nägijad saavad liigutuste järgi aimata tegelaste eesmärgi ning tundeid, kuid mittenägijale võivad kirjeldustõlketa tegelased jääda passiivseteks süžees osalejateks. Kirjeldustõlketa on suurem võimalus, et

pime või vaegnägija interpreteerib etendust ja selle sisu hoopis teisiti, kui see on mõeldud, sest tal jääb suur osa laval olevatest ning esitavatest märkidest kätte saamata.

Kirjeldustõlge võib endas sisaldada visuaalse kontseptsiooni kirjeldust kui ka selle kirjeldust koos võimalusega keskkonda kombata (de Coster & Mühleis 2007, viidatud Braun 2008 kaudu), kuid selline kombinatsioon sobib kasutamiseks nagu de Coster ja Mühleis seda nimetavad, „staatilise“ kunsti puhul. „Staatilise“ kunsti puhul pole kirjeldav objekt või nähtus liikuv sel viisil, et seda ei saaks kombata. Teatrietenduse ajal on näitlejad tihti liikuvuses või laval toimuvad mingid tegevused, mida ei saa kombata. Kõrvaline isik ei saa terve etenduse aja viibida laval ning kombata näitlejaid, dekoratsioone ja rekvisiite, samuti ei saaks seda teha mitu inimest korraga. Sellisel juhul läheb kaduma ka tunnetus reaalse ja kujutletava maailma vahel. See-eest võib teater pakkuda võimalust kompamise teel tutvuda lavakujunduse (nii laval kui ka läbi maketi) ning kostüümidega enne etendust, mis muidugi tähendab näitleja ettevalmistuse ja lavastuse alguse vahel oleva aja planeerimist. Mõnikord peab näitleja olema laval enne, kui etendus ametlikult algab, seega ei pruugi avaneda võimalust kostüüme eelnevalt kombata. Kirjeldustõlge peaks ka sellisel juhul endas sisaldama grimmi ning muu, mis ei ole kombitav või mida ei saa mingil põhjusel kompida, kirjeldust. Australlanna Ria Andriani (2016) ütles, et kostüümide ja atribuutide kompamise võimalus tegi talle, kui pimedale, lavapildi peas selgemaks, sest etenduse alguseks oli tal juba ettekujutus tegelastest ning tähtsatest füüsilistest elementidest, mida pime peaks kompimise võimaluseta kirjeldustõlke põhjal ise mõttepildis kokku panema. Etendusele eelnevalt info kogumine annab pimedale teatriküllastajale võimaluse keskenduda rohkem süžee arenemisele ning atmosfäärile, lastes tal kogeda etenduse esteetilist poolt rohkem ja nautida etenduse kulgu, nii ei pea kuuldut pidevalt ümber kodeerima ettekujutlusteks (samas).

Roofthooft, Remael ja Van den Dries (2018, 141) annavad ütlevaate kirjeldustõlke protsessidest Toneelhuisi ja NTGenti teatrites. Seal näevad tõlgid etendust esmakordselt peaproovi või esietenduse ajal, etendus ka salvestatakse. Peale seda on tõlkidel mõni päev aega valmis kirjutada kirjeldustõlge. Tõlge koostatakse etenduse nägemise, salvestuse ja stsenaariumi pealt, eriti ideaalne oleks kui tõlk saaks vahepeal veel korra etendust näha, et oma kirjeldust õigesti ajastada. Mõlemas teatris kohtuvad kirjeldustõlke esitajad ning kasutajad tund enne etenduse algusest. Selle aja jooksul kontrollitakse üle tehnika (kas

kõik klapid töötavad) ning siis antakse 15 minutiline lühikirjeldus etendusest: kava, osalejad ning süžee kokkuvõte. Kirjeldatakse ka lava, et enne etendust oleks tõlke kasutajatel mõttepilt sellest, millises keskkonnas süžee toimub. Seejärel tutvustavad end näitlejad, öelda, mis rolle nad mängivad ja kuidas nende tegelased välja näevad. Ka selle eesmärk on juba enne etendust luua kujutluspilt tegelastest ning samuti aitab see etenduse ajal kuulajal teha vahet tegelastel nende hääle järgi. Selline kirjeldus enne etendust teeb kuulajatele kirjeldustõlke jälgimise lihtsamaks, sest nad ei pea sellele nii pingsalt keskenduma ning tõlge ei pea olema liigselt üle kirjeldatud.

Kirjeldustõlge ei pea olema lavamärkide kirjeldus, vaid seda võib näha koguni iseseisva märgisüsteemina, mis suhestub teiste lavamärkidega. Juhul kui etendust nähakse semiootilise süsteemide koosluste ja suhetena, siis muutuvad kõik märgid etendusel tähtsaks. (Roofthoof jt 2018, 235) Tõlge on harilikult ühest keelest teise, tekstist teksti. Kirjeldustõlke puhul on teksti tõlkimine kujutletavasse vormi, nii-öelda mõttepiltidesse. Sellest tuleb ka kirjeldustõlkele omane väljakutse, kas tõlkida märki ennast või seda, millele see viitab. (Roofthoof jt 2018, 237) Kirjeldustõlge ei saa kinni jääda vaid märkide edastamise taha, vaid peab pakkuma märkidele ka seletust. Postdramaatilises teatris tekivad raskused sellega, mida panna kirjeldustõlkesse ja mida mitte. Roofthoof, Remael ja Van den Dries (2018, 142) toovad näite „*De Fietsendif*”i etenduse ajal laval olevast taustatantsijast, kelle kohaolu on vaid üksikutel hetkedel süžee jaoks tähtis. Küll aga on ta pidevas liikumises olemine tähtis lavastaja kunstilise visiooni edastamiseks, mille pärast peab tõlk tunnustama tõlkes tantsija kohaolu. Raske on kirjeldada taustatantsijat ning paralleelselt laval toimuvaid põhitegevusi, seepärast pole põhimõte kirjeldada tantsija iga žesti, vaid tema kohaolu tähendust. Antud lavastuses oli tantsijal kaks rolli, ta mängis etenduse kulgedes nii varast kui ka teiste tegelaste deemonit. Teine tõlke väljakutse on tegelaste teineteise matkimise kirjeldus laval – kas seda tuleks kirjeldada või mitte, sest see annab harva uusi tähendusi juba olemasolevale esitavale kontekstile, sest see kordab seda. Tõlgil tuleb lahendada ka olukordi, kus näitlejate tegevused ja esitatav tekst ei ole omavahel kooskõlas, selline kontrast on vaja tõlkes esile tuua. Kõigele lisaks peab arvestama sellega, et tõlke ajal võib tekkida tehnilisi rikkeid või katkestusi, mille pärast jääb tõlge katkendlikuks või poolikuks. Siingi on võimalikud inimlikud eksimused, näiteks kirjeldustõlke ajal oma hinnangu andmine või on kirjeldust tehtud lähtudes enda isiklikest kogemustest ja esteetilisest normidest, kuigi kirjeldustõlge peab olema tõlkija hinnangutest vaba.

Kirjeldustõlke nõrgaks küljeks jääb seegi, et etenduse ajal ei ole võimalik küsida küsimusi või selgitusi mingite kirjeldatud osade kohta. Näiteks muuseumis või näitustel on võimalik kirjeldustõlget esitatavalt giidilt küsida täpsustusi, sest toimub kahepoolne inimeste vaheline suhtlus reaalselt. Teatris on kirjeldustõlge ühepoolne, kus vastuvõtja ei saa tõlgilt täpsustusi küsida või paluda mingite osade üle kordamist. Muuseumites ja galeriides on peamiselt füüsiline kunst ja võimaluse korral võivad pimedad ning vaegnägijad maale, skulptuure ja muud sarnast kombata.

Eestis tegeleb kirjeldustõlke teenuste pakkumise ning tõlkijate koolitamisega MTÜ Kakora (<http://kakora.sarasy.com/?page=14&lang=et>) ja selle juht Sülvi Sarapuu, kes on ka ise vaegnägija. MTÜ on kirjeldustõlke levitamisega tegelenud juba 2007. aastast. Sarapuu on välja toonud, et kirjeldustõlke seis Eestis on kesine. Nimelt kui Sarapuu ise või mõni teine nägemispuudega inimene soovib mõnest lavastusest kirjeldustõlkega osa saada, siis peab ta MTÜ kaudu kirjutama projekti, mis ainult õnnestunud rahastuse korral võimaldab kirjeldustõlke saamist. Kahjuks aga on vähe projektikirjutajaid, sest saadud rahastusega saavad tasutud vaid kirjeldustõlk ja tõlke konsultant. Küll aga on palju neid, kes soovivad kirjeldustõlkeks õppida. Sarapuu ütles, et tegelikult võiksid ka teatrid ise kirjeldustõlget pakkuda, sest kuigi MTÜ on erinevate teatrite müügijuhtidega sellel teemal suhelnud, siis tegudeni pole jõutud. (Sarapuu 2020) Sarapuu on teinud ka punktikirjas kavalahed Ugala Teatri 2010. aasta lavastusele „Kolm meest paadis“ (Raidsalu 2010). Sarapuu hoiab ka MTÜ Kakora kodulehte aktiivsena, postitades sinna MTÜ-ga seotud sündmuste galeriisid, abimaterjale, dokumente ning liite, kes teenust kasutavad. MTÜ Kakora pole ainus kirjeldustõlke teenuste pakkuja, sest spordiüritustele pakub kirjeldustõlget Mihkel Tikerpalu ettevõtte Tikerberry (<http://www.tikerberry.ee/>).

2.4 Liikumispuudega inimesed. Füüsiline keskkond

Liikumispuue on seotud inimese liikumisfunktsioonidega, siingi on mitut liiki puudeid. Liikumispuue võib olla liikumisfunktsiooni häire, liikumisfunktsiooni kahjustus või isegi liikumisfunktsiooni puudumine. Eristatakse ka ajutist liikumispuuet, mis on tavaliselt soetud trauma, näiteks luumurruga. Liikumispuudega inimesed kasutavad tihti liikumisvahendeid, milleks võivad olla ratastoolid, kargud, kepid, proteesid ning

rulaatorid. Liikumispuudega inimeste iseseisev tegutsemisvõime võib olla piiratud, kuid ei pruugi seda olla, kui keskkond soodustab abivahendite kasutamist. (Lõoke 2016) Füüsiline keskkond on liikumispuudega inimesele ligipääsetav, kui ta saab selles keskkonnas liikuda ilma lisa abivahenditeta, oma abivahendeid kasutades ning seda kõike nii kõrvalise abiga kui ka iseseisvalt. Teatrites on tähtis pakkuda võimalust liikuda ratastooliga nii teatri ümbruses kui ka teatrihoones sees. Arvestada tuleb sellegagi, et (liikumis)puudega külastajad soovivad teatreid külastada ilma saatjateta, seega peab keskkond olema vastavalt kohandatud, näiteks kaldteede, liftide ja piisavalt laiade koridoridega. Kuna kõik liikumispuudega inimesed ei kasuta abivahendeid, siis tuleks tähelepanu alla võtta keskkonna kohandumist läbi muude näiliselt väiksemate elementide, mis väljenduvad toetumiskohtade, istekohtade ning käsipuude olemasolus. Isiklikust kogemusest lähtudes väidan, et väga tähtsad on käsipuud ka kohtades, kus võib olla vaid kaks-kolm trepiastet. Olenevalt tervislikest kõrvalekalletest tuleb teatrikülastajal mõnikord arvestada sellega, milliseid treppe mööda minna, näiteks kui samasse kohta viivad kaks erinevat treppi. On kohti, kus käsipuud ei asu mõlemal trepi küljel või seinal, seega tuleb teatrikülastajal, kes igapäevaselt liikumist toetavaid abivahendeid ei kasuta, valida trepp selle käsipuuga, mis toetab liikumist raskendavat poolt. Mõnel juhul valib liikumispuudega teatrikülastaja, kes ei kasuta ratastooli, vastavalt saaliplaani istekohta, mis on temale kõige sobivam. Istekohta valik võib sõltuda sellest, kui kiiresti ja millise abiga või abita saab inimene istekohani jõuda ning sealt lahkuda ja kui palju on istmete ridade vahel ruumi. Sellest lähtuvalt võiksid teatrid pakkuda saaliplaanide ning võimaluse korral mõõte, et hõlbustada liikumispuudega inimeste teatrikülastamist. See on eriti tähtis nendele teatrikülastajatele, kes külastavad valitud teatreid esmakordselt.

Kuna ratastooliga teatrikülastaja ei saa ise meelepärast istekohta valida, vaid see on juba eelnevalt ette määratud, siis võib olla, et koht ei taga teatrikülastajale seda vaadet, mida ta soovib. Tihti on ratastoolidega või liikumispuudega külastajatele ette nähtud küljekohad ning esiread. Olenevalt sellest, kus eraldatud koht teatrisaalis asub, ei pruugi teatrikülastaja saada istuda nende kõrval, kellega ta teatrit külastab (pere, sõbrad jne), mis võib omakorda rikkuda heameelt, mida teatrikülastus pakub. Ratastoolidega külastajate istekohti reguleerib suuresti teatri sisearhitektuur ning evakueerimisplaan.

Töös vaadeldavatest puudega inimeste gruppidest on liikumispuudega inimesed need, kelle teatrikogemus sõltub kõige rohkem füüsilisest ligipääsetavusest. Kui näiteks

ratastooli kasutav inimene ei saa teatri hoone asukoha või hoone sisearhitektuuri pärast teatrisaali, milles etendust mängitakse, siis ei ole tal võimalik etenduse sisule ligi saada. Liikumispuudega inimene, kui tal ei ole liitpuuet või muid vaegusi, ei vaja etenduse vastuvõtmiseks eraldi tõlget või tiitreid, välja arvatud juhul, kui ta kasutab tiitreid võõrkeelse teksti tõlkega. Kui liikumispuudega inimesele on tagatud juurdepääs etenduse esitamise füüsilisse kohta, on tal teistest töös vaadeldud gruppidest kergem teatri teenustest ning sisust osa saada.

Kõigi juurdepääsetavuse vahendite ja teenuste puhul tuleb arvestada teatri majanduslike võimalustega ja teatrite individuaalsete eesmärkidega. Kirjeldustõlke ja viipekeelse tõlke võimalused olenevad teatri isemajandamisest, näiteks arengukavade ning mängukavade koostamisest ja publiku sihtgrupi loomisest ning silmusvõimendite paigaldus sõltub teatri otsusest. Füüsilise ligipääsetavuse korral oleneb palju lisaks teatrite isemajandamisest ka teatrivälistest mõjutustest. Välisteks mõjutusteks võivad olla näiteks ajalooliste teatrihoonete puhul muinsuskaitse tingimused, mis ei võimalda teatritel ümber ehitada teatri uksi või luua eraldi parkimiskohti, laiendada koridore või paigaldada lifte ning kaldteid. Kuigi teatrid on avalikud kohad ning dokumentide järgi peaksid avalikud kohad olema puudega inimestele ligipääsetavad, siis reaalsuses ei ole kõik teatrid, eriti väiketeatrid, ligipääsetavad.

3. Teatrite koduleheküljed ja teatritega tehtud küsitluse analüüs

Peatükk on kirjutatud toetudes teatrite kodulehtedel olemasolevale infole, mis kirjeldab otseselt erivajadustega külastaja võimalusi, teatritega peetud küsitluse ning oma kogemuste põhjal. Teatrid, kes on kohandunud erivajadustega külastaja vastuvõtmiseks ja teenindamiseks, on sellest oma kodulehel kirjutanud. Kodulehtede põhjal olen analüüsinud teatrite füüsilist ligipääsetavust, teenuste rohkust ning kodulehe kasutamise mugavust. Paljude teatrite kodulehed teevad tihti läbi uuendusi, kuid tuleb välja, et sellegi poolest on raske leida erivajadustega teatrikülastaja tulekuga seotud informatsiooni. Kodulehekülgede info põhjal olen koostanud tabeli (vt Lisa 1). Tabelisse on koondatud informatsioon, mis puudutab teatrihoonesse sisse saamist, selle sees liikumist, abivahendite olemasolu, teenused ning sooduspiletite olemasolu. Tabelis võib olla mõne punkti alla märgitud „info puudub“, kuid tegelikult võib küsitluses välja tulla, kas teatril on tabelisse üles märgitud teenused ning võimalused olemas või mitte. Ühisosa on see, et kodulehtedel on olemas kassa või mõne muu teatri valdkonna esindaja kontakt, kuhu erivajadusi puudutavate küsimuste korral pöörduda või enda tulekust ette teada anda. Töösse on võetud riigitoetusega teatrid, sest need on suurema külastatavusega ning need peaksid olema ligipääsetavad kõigile.

Teatrite kommentaaride jaoks koostas kaheksast küsimusest koosneva küsimustiku (Lisa 2). Küsimuste eesmärk oli teatrite endi kirjeldus selle kohta, kui ligipääsetavaks nad end peavad ning milles nende ligipääsetavus väljendub. Küsimuste koostamisel pidasin tähtsaks jätta võimaluse vastata oma sõnadega ja enda vaatenurgast. Sellise vastamismeetodi abil tuleb välja ka see, mida teatrid ise tähtsaks peavad (välja toovad või rõhutavad) ning ka see, kas ligipääsetavuse arendus on nende huvides. Küsimus, mis puudutab personali koolitamist, näitab seda, kui kogenud ja valmis on teater selleks, et vastu võtta erivajadustega külastajaid. Hea ettevalmistus tähendab seda, et teeninduspersonal oskab erivajadusega külastajaga rääkida, st olla lugupidav ja mitte rääkida haletseval toonil, ning külastajat abistada, näiteks ratastooli lükkamine, tõstukite kasutamine, vaegnägija või pimedajuhatamine jne. Küsimustiku saatsin kõikidesse töös kirjeldatud teatritesse, välja arvatud Terateatrisse. Vanemuisest sain otsesed vastused vaid kolmele küsimusele, sest muu on teatri müügijuhi sõnul kodulehel leitav. Endla Teatrit ma vastust ei saanud. Olen teadlik, et teatritest tulnud vastused võivad olla

kallutatud, kuid arvan, et teatrite enda seisukohtade uurimine ja kajastamine on oluline, et töös kirjutatud info poleks mõjutatud vaid minu arvamustest ning jäädvustaks teatrite hetkeolukorda.

15. märtsil, 2019 aastal toimus Viljandis Ugala teatris arutluspäev, mille keskmeks oli dokumendi „Kultuuripoliitika põhialused aastani 2030“ koostamine. Kultuuriministeeriumi kodulehel on leitav dokument selle päeva arutelu teemal „Kellele tehakse Eesti kultuuri aastal 2030 – kättesaadavus, mitmekesisus, regionaalsus“. Teema juhtideks olid Sten-Kristian Saluveer ja Kristiina Alliksaar. Dokumendis on välja toodud, et üheks arenguvõimaluseks või -suunaks on tehnoloogiliste võimaluste senisest suurem kasutamine, et muuta kultuur kogejatele ligipääsetavamaks. Olulisena ning kergesti teostavana nähakse avalike kultuuriasutuste kindlustamine füüsiliste abivahenditega, mis on mõeldud erivajadustega inimestele. Samuti koolitusprogrammide loomine, kus koostöös katusorganisatsioonidega tutvustatakse erivajadustega inimeste vajadusi. (Kellele tehakse...2019) See tähendab, et edaspidi on plaanis arendada kultuuriasutuste, sealhulgas teatrite, ligipääsetavust. Töö sisu jaoks on väärtuslik informatsioon selle kohta, kas teatrite huvisfääri kuulub ligipääsetavuse arendamine või mitte.

3.1 Vanemuise Teater

Vanemuise Teater Tartus pakub erivõimalusi teatri kogemiseks nii liikumis- kui ka kuulmis- ning nägemispuuetega inimestele. Kodulehel rubriigist „ligipääsetavus“ on välja toodud informatsiooni, kuidas liikumispuudega inimene pääseb teatrihoonetesse ja millised on teatrietenduste kogemiste võimalused. (Vanemuine) Töö kirjutamise ajal on teatri koduleht läbi teinud uuenduse, mille käigus lisandus tekstisuuruse muutmise võimalus, mille leiab samuti „ligipääsetavuse“ rubriigi alt. Vanemuise suur teatrimaja asub kallakuga maapinnal ning arhitektuuriliselt on tegu mitmekorruselise hoonega. Kohviku kõrval olev lississepääs on ratastooliga ligipääsetav, kuna sinna jõudmiseks ei pea kasutama trepiastmeid. Väikese maja peaukse ees on trepiastmed ning kaldtee on ehitatud sisehoovis asuva sissepääsu juurde. Seega tuleb mõlema maja puhul ratastooliga siseneda eraldi sissepääsust. Väikese maja peaukse ees asuvad käsipuud mõlemal pool treppe, kuid mitte treppide keskel. Sadamateatri hoone, kus on üks mängusaal, asub maapinnaga samal tasapinnal, seega saab hoonesse siseneda peauksest ning eraldi lissinfot sissepääsemise kohta teater oma lehel ei anna. Teatri Kodu teatrisaali ning ka

Mänguasjumuuseumi näitusemajja on olemas ratastoolide sissepääsud. (Tartu Mänguasjumuuseum ja Teatri Kodu) Teiste erivajadustega teatrikülastajate ligipääsetavuse kohta Teatri Kodu lehel infot ei ole, millest järeldan, et saalis pole silmusvõimendi süsteemi. Kuigi Teatri Kodu sihtgrupp on lapsed, ei välista see puudega laste või laste puudega saatja teatrikülastamist.

Suures majas tuleb silmusvõimendi süsteemi kasutamiseks saaliteenindajatelt küsida vastavaid kõrvaklappe või kasutada kuuldeaparaati, millel on sisse ehitatud vastav programm. Mõnel etendusel kasutatakse tiitreid, mille lugemine võib asendada esitatava teksti kuulmist. Tiitrid on saadaval ooperitel, operettidel ning muusikalidel. Vanemuise teater pakub tiitreid kuni neljas keeles – eesti, vene, soome ning inglise. Neid on soovitatav lugeda vaataja enda nutiseadmest või teatrist laenutatud tahvelarvutilt, kuid neid näidatakse ka lava kohal rippuval tablool. (Vanemuine) Oopereid esitatakse originaalkeeltes, välja arvatud koomilisi oopereid, kuid teatris pakutakse ka eestikeelsetele muusikalavastusele jooksvaid tiitreid lava kohal tablool või nutiseadmest.

Suurem tähelepanu puuetega inimeste teatrikogemuse parandamisele tuli koos teatrijuhi vahetusega. 2019. aasta 1. augustil astus juhi ametisse Kristiina Alliksaar, kes oli varasemalt Ugala teatri juht. Eesti Rahvusringhäälingu artiklis rõhutab Vanemuise teatri nõukogu esimees ja kultuuriministeeriumi kantsler Tarvi Sits, et Alliksaar on oma töös tähtsaks pidanud kultuuri kättesaadavust (Vanemuise teatri... 2019). Kristiina Alliksaar edendas teatri kättesaadavust eriti puuetega inimeste jaoks ka Ugala Teatris, kus toimusid juba varasemalt eraldi etendused erivajadustega vaatajatele. Lavastusi, mida plaanitakse etendada kirjeldustõlkega tõlkega, valitakse koostöös Lõuna-Eesti Pimedate Ühinguga. Töö kirjutamise hetkel on Vanemuine teatanud, et esmakordselt toimuvad kirjeldustõlkega etendused 2020. aasta veebruaris lavastusele „Kalevipoeg“, millel on ka subtiitrid vaegkuuljate jaoks, ning märtsis lavastusele „Elamise reeglid“. Sügisel on plaanis mängukavasse lisada veel kaks etendust, mis on otseselt suunatud erivajadustega teatriveaatajatele (Vanemuine 2020). Sealjuures olid „Kalevipoja“ etendusele kõik piletid välja müüdud, millest järeldan, et nõudlus erivajadustega teatriveaatajatele suunatud etenduste järele on Tartus üsna suur.

Küsimustikule teatri ligipääsetavuse kohta vastas mulle e-kirja teel Vanemuise müügijuht Siivi Põldots. Kuigi ma ei saanud vastuseid kõigile oma küsimustele Põldotsa enda käest, vaid kodulehelt, siis palusin siiski vastata küsimustele, millele kodulehelt vastust ei leia. Põldots ütles, et Vanemuine pole publikuteenindajaid eraldi välja koolitanud, sest vajalikud oskused omandatakse töö käigus. Küll aga on teater saanud omapoolseid soovitusi erivajadustega inimeste organisatsioonide esindajatelt koostöökohtumistel, soovitusi on võimaluse korral arvesse võetud. Kevadel toimunud kirjeldustõlkega etenduse eel „juhendati samal õhtul publikut teenindavat personali vahetult enne etendust vaegnägijate ja pimedate teatrikülastajatega suhtlemise eripäradest (Põldots 2020).“ Vanemuise Teater on kohandunud töös kirjeldatud puuetega inimeste teenindamiseks ning plaanib jätkata koostööd puuetega inimesi esindavate ühingutega, et kujuneda tulevikus veelgi ligipääsetavamaks. Küll aga tuli küsitlusest välja, et teenindav personal vajaks põhjalikumat koolitust, et olla valmis erinevateks olukordadeks.

Kuigi Põldotsa vastused jäid muus osas napisõnaliseks, siis ligipääsetavuse edendamise väliste ja sisemiste takistuste kohta tõi Vanemuise müügijuht mitu näidet. Silmusvõimendi süsteemi võivad suure maja saalis häirida erinev teatrisaalis olev tehnika ja ratastoolide paigutust teatrisaalis reguleerib päästeameti poolt tehtud ettekirjutis. Vanemuise suurde majja ei lase lifti paigaldada ehituskonstruksioonist tingitud piirangud, mille pärast tuleb liikumispuudega inimestel kasutada Shakespeare'i kohviku juures olevat ust, invatualett on samuti Shakespeare'i kohvikus. Väikese maja ümberehituse puhul seab piiranguid muinsuskaitse, kuid renoveerimise käigus ehitati majja invatualett. Huvitaval kombel tõi ta välja selle, et teater ei saa lubada pimedatel juhtkoertega teatrisaalidesse siseneda, sest teatrietendustes kasutatavad vahendid ja eriefektid võivad koeri hirmutada. Samuti kardetakse seda, et koer tõmbab teiste teatrikülastajate tähelepanu etenduselt hoopis endale või saalis leidub neid, kes on looma vastu allergilised. Kahjuks ei öelnud Põldots, kas juhtkoeraga teatrisse tulla soovijatega tuleb Vanemuises tihti kokku puutuda. Ükski teine teater ei toonud sarnast probleemi välja. Põldots ei maininud vastustes Sadamateatrit ega ka Teatri Kodu.

3.2 Ugala Teater

Ugala Teatril on „Erivajadustega külastaja“ lingi all välja toodud nii vaegnägijate, vaegkuuljate kui ka liikumiskustega inimeste võimalused teatri külastamiseks.

Liikumispuude korral on soovitatav uurida väikses saalis toimuvate lavastuste kohta teatrikassast, kuna lavakujunduse omapärast tingituna võib sinna sisenemiseks vaja minna publikuteenindaja abi. Teater on taganud eraldi parkimiskohad invasõidukitele, et liikumispuudega inimesed saaksid parkida võimalikult lähedale või kergesti ligipääsetavatele kohtadele. (Ugala) Teatris sees on treppidele paigutatud paremaks liikumiseks käsipuud, mis aitavad liikumiskustega külastajatel liikuda garderoobist teatrisaali ning kohvikusse. Märkimist väärib ka istekohtade ja laudade olemasolu garderoobi ees ning saali uste taga, kus on võimalik end vaheajal toetada. Ugala pakub kirjeldustõlkega etendusi vaegnägijatele vähemalt kaks korda aastas. Vaegkuuljate jaoks on suurde saali paigutatud silmusvõimendsüsteem, mida on võimalik kasutada nii oma kuuldeaparaadiga või laenutades teatri poolt pakutavaid kõrvaklappe. (Ugala) Teatril pole probleeme füüsilise ligipääsetavusega ning teater on sobilik kõigile töös uuritud gruppidele.

Ugala teatri poolt vastas minu küsitlusele teatri turunduse ja avalike suhete juht Mari Nurk. Nurk toob välja, et teater on tegelenud aktiivselt oma ligipääsetavusega juba aastaid. Ugala toimusid aastatel 2016-2017 renoveerimistööd, mille käigus kohandati teater liikumispuudega inimestele kättesaadavamaks. Ugala teater asub lihtsasti ligipääsetavas asukohas, kuhu pääseb ligi nii bussiga kui autoga ning peaukseni toovad parklatest kaldteed. Peale renoveerimistööd lihtsustavad majja sisenemist ja saalidesse pääsu liikumispuudega inimestele mõeldud liftid, tõstukid ja kaldteed, majas on kaks invatualetti. Saalides on erikohad ratastoolides külastajatele ja suures saalis on kasutusel silmusvõimendussüsteem. Vaegnägijatele ja pimedatele on abiks kombitavad abivahendid, näiteks punktkirjas liftisildid. Nurk toob välja ka selle, et töötajate oskus teenindada erivajadustega külastajaid on teeninduskultuuri oluline osa ning sellele on Ugala eraldi rõhku pandud. Teatripileti soetamisel kehtib soodustus samuti kõrvalabi vajava puudega inimese saatjale ja sealjuures kehtib soodustus kõigile Ugala teatri etendustele üle Eesti. (Nurk 2020) Kuna Ugala on üks teatrite ligipääsetavuse eestvedajaid, siis selgub ka küsitlusest, et rõhku on pandud erinevate erivajadustega inimeste heaolule ning sedagi mitmel tasandil. Töötajatel on vastavad oskused ja teadmised ning tagatud on iseseisevat liikumist soodustavad tingimused mitte ainult liikumisvaegustega külastajatele.

Ugala oli esimene teater Eestis, kes pakkus kirjeldustõlkega etendust (2010. aastal), ning pakub alates 2017. aastast regulaarselt (vähemalt 2 korda aastas) kirjeldustõlkega etendusi. Kirjeldustõlget on pakutud väga erinevatele lavastustele – draamalavastustest lastelavastuste ja muusikalideni (2017 – „Lovesong. Ühe armastuse lugu“, „Amalia“, 2018 – koguperelavastus „Vai-vai vaene Vargamäe“ kahel etendusel, 2019 – „Meistrite liiga“, „Mäng on alanud“ ja muusikal „Once“, 2020 – „Kui me nüüd ei sure, ei sure me kunagi“). Alates 2019. aastast on teater samadel etendustel (va muusikalil „Once“), pakkunud lisavõimalusena ka tiitreid. Eelkõige on tiitrite lisamisel silmas peetud erivajadusega inimesi. (Nurk 2020) Nurga sõnul on Ugala teater võtnud erivajadustega inimeste kaasamise teatripublikuna südameasjaks ning tänaseks on kujunenud tavapäraseks, et vähemalt kaks korda aastas toimuvad neile suunatud etendused. Eritingimustega etenduste jätkamiseks tehakse tihedalt koostööd Lõuna-Eesti Pimedate Liiduga ning kirjeldustõlk Krista Fatkini ja tema konsultandi Kairi Kivitariga. Nurk lisab, et alates 2017. aastast on Ugala leidnud võimalused selleks, et leida rahastust, pakkumaks teatrielamusi ka meelepuudega inimestele, kes moodustavad Eesti elanikkonnast märkimisväärse osa. Teater soovib olla võimalikult ligipääsetav kõikidele oma vaatajatele, olenemata nende puudest või vanusest. Ugala pakub piletisoodustust puudega inimesele ning saatjale.

Nurk toob peamiseks ligipääsetavuse suurendamise lihtsustuseks välja riikliku rahastuse, mis oleks suunatud konkreetset kirjeldustõlke ja eestikeelsete tiitrite pakkumiseks kultuuri- ja spordisündmustele, samuti telesaadetele. Teater on laiendanud enda kogemusi hiljuti ka televisioonis, kui toimus 2020. aastal Eesti Vabariigi 102. aastapäeva vastuvõtt Ugalas. Otseülekandel oli kirjeldustõlge, viipekeelne tõlge ja subtiitrid. Nurk kinnitab, et rahastus võimaldaks ka tõlgitud etenduste mahu suurendamist teatris, ent teater on leidnud seni erinevaid võimalusi ka ilma eraldi meetmeta, et eesmärgiks seatud mahu kirjeldustõlget ja tiitreid pakkuda – seda selleks, et tagada ligipääs ka meelepuudega inimestele teatrietendustele ning rikastada seeläbi erivajadustega inimeste kultuurielu. (Nurk 2020) Ugala on näide sellest, et vaatamata vähestele ressurssidele, on suure tahtejõu olemasolul võimalik luua paremaid tingimusi teatrites.

3.3 Eesti Draamateater

Eesti Draamateatri veebilehel piletiinfo all olevas rubriigis „Erivajadustega teatrikülastajatele“ on kirjeldatud liikumis- ja kuulmispuudega külastajate võimalusi. Draamateatris on liikumispuudega või ratastooli kasutavale inimestele tagatud juurdepääs kõikidesse saalidesse. Draamateater soovib erivajadustega teatrikülastajatel kohti ette broneerida. (Draamateater) Draamateater on maininud mitte ainult koha broneerimist, vaid ka seda, et teenindusjuhilt võib küsida infot ning abi, et pääseda ilma tõketeta teatrisaalidesse. Sellest võib järeldada, et teatrisse oodatakse saatjateta puudega teatrikülastajaid ning innustatakse füüsiliste takistuse puhul küsima abi, et teatris käik oleks võimalikult sujuv. Kuulmispuudega inimestele pakutakse vahendeid nagu silmusvõimendi süsteem, kasutuses on kõrvaklapid ja tiitrid. Üldiselt on teater valmis vastu võtma liikumispuudega ning vaegkuuljatest teatrikülastajaid. Eraldi kuulis- või nägemispuudega inimestele etendusi ei pakuta.

Küsitlusele ligipääsetavuse kohta vastas teatri teenindusjuht Kristin Viljamaa. Draamateater on pannud rõhku füüsilisele ligipääsetavusele. Oma asukoha tõttu peab teatrihoonega seotud muudatused, eriti välifassaadi, teater kooskõlastama muinsuskaitseametiga. Senisteks muudatusteks (kaldteed, lift, invatualett) on Draamateater vastavad load saanud. Saalis on olemas kindlad ratastoolikohad, suures saalis on kaldteed ja väikesse saali pääseb invatõstukiga. (Viljamaa 2020) Teater on taganud tingimused selleks, et ratastooli kasutav külastaja saaks teatrit külastada ka ilma saatjata. Viljamaa ütleb, et lavateksti kuulamiseks on võimalik kasutada helivõimenduseaparaate nii suures kui ka väikeses saalis. Vaegnägijaid saavad saali sisenemiseks abistada publikuteenindajad, iseseisvaks liikumiseks on Draamateatris trepiastmed märgitud värvikontrastiga või erinevate materjalidega. Teatris on tekstiga sildid, mis on graveeritud (st kombitavad) ja seinast eristatavad, ka lifti nupud on reljeefsed. Etenduste alguses kutsuvad saali nii helikutsung kui ka vilkuvad tuled. Teatri teeninduspersonal on saanud koolitust erivajadustega inimeste teenindamiseks, küll aga mõnda aega tagasi. Eraldi toimusid pimedate külastajate ja kuulmispuudega külastajate koolitused, 8 ja 5 aastat tagasi. Iga aastaselt tuletatakse koolitusel meelde ratastooliga külastajate teenindamist teatrimajas ja kuulmisvaegustega teenindamist (seoses teatri

pakutavate kuulumisaparaatidega). Ratastooliga ja kuulumisvaegustega külastajaid käib teatris ka kõige rohkem. (Viljamaa 2020) Kuigi süvitsi tehtud koolitusi enam ei pakuta, siis põhiteadmisi värskendatakse igal aastal.

Draamateater praegu viipekeelseid etendusi ei paku, kuid enne seda oli viipekeelse tõlkega etendusi toimunud üle 5 aasta tagasi. 2015. aastal etendati kahel korral viipekeeles lavastust „Hõimud“, mille peategelaseks oli kurt noormees ja lavastus kõnetas kurtide kogukonda. Viljamaa tõi välja, et etendust käis vaatamas päris palju kurte ja vaegkuuljaid. Viipekeelse tõlke tellis ja reklaami korraldas teater koostöös MTÜga Kultuur Aitab Hingata. Kuigi ligipääsetavus kuulub teatri huvisfääri ja on teatri jaoks eesmärk, millega tegeleda, siis kogemus on Viljamaa sõnade kohaselt näidanud, et lavastused peaksid olema ka vastavatele sihtgruppidele huvipakkuvad, muidu võib nende teatrihuvi olla vähene. Seetõttu oleks Draamateater väga tänuväärne, kui tõlget soovivad grupid ise enda valitud lavastusest ja huvist grupitellimusena teada annaksid. Seejärel on teater valmis vajadusel korraldama tõlke jaoks proove ja tegema igakülgset koostööd. (Viljamaa 2020) Tehnilise süsteemi puudumise põhjusel, ei paku teater regulaarselt lavastustele tiitreid. Viljamaa märgib, et pole ka nii palju tõlget vajavaid külastajaid ning väliskülalisi. Hiljuti kasutati võrukeelsele lavastusele „Põud ja vihm Põlva kihelkonnas nelatõistkümnendama aasta suvil“ eestikeelseid tiitreid. Vaegkuuljatele ja kurtidele pakuti sellele lavastusele soodushinnaga pileteid, ent huvi oli pigem väike. (Viljamaa 2020) Viljamaa ei rääkinud lähemalt sellest, kas soodushindadega piletite pakkumisest tehti reklaami, kirjutati kodulehel või pakuti kuulumispuudega inimeste liitudele.

Teater on avatud kõigile sihtgruppidele ja soovib aja jooksul järjest enam pakkuda paremat ligipääsetavust erivajadustega külastajatele. Teater on nõus vajadusel ja võimaluste piires muutma teatri sisekujundust, et see vastaks erivajadustega külastajate vajadustele. Peamiselt oleks selliseks arenguks vaja suhtlust sihtgruppide esindajatega ja nende poolt teatri ühiskülastust grupina. Nii saab Draamateater paremini korraldada etendustele viipekeelseid või kirjeldustõlkeid. (Viljamaa 2020) Tuleb välja, et teater ootab suuremat initsiatiivi ülesnäitamist erivajadustega teatrikülastajate liitude esindajatelt, et üheskoos leida paimad lahendused ligipääsetavuse tagamiseks.

Kõik pakutavad võimalused on kodulehel üles loetud, seega hindab Viljamaa internetis olevat infot üsna põhjalikuks. Samas nendib ta, et infot peab kodulehelt pikemalt otsima

ja kahjuks puudub kodulehel ka otsingusüsteem. Pimedatele ja vaegnägijatele ei ole teatri kodulehel eraldi mõeldud, kuid selle võimaluse võiks Viljamaa arvates tulevikus luua. (Viljamaa 2020) Selline vastus annab lootust, et kodulehe uuendamine viisil, mis arvestab kõiki töös vaadeldud erivajadustega külastajate vajadustega, on teatril lähiajal plaanis.

3.4 Vene Teater

Vene Teater on pannud rõhku just liikumispuudega inimeste vajadustele. Kodulehel piletiinfo all olevas rubriigis „erivajadustega klient“, on kirjas, et tegu on „piiranguteta teatriga“. Nii ratastooliga kui ka liikumispuudega inimesele on sobiv sissepääs teatrimaja hoovis, küll aga soovitatakse teatrisse tulekust teada anda, et oleks võimalik autoga hoovi sõita. Teatris on olemas invatõstukid, mis viivad teatri fuajeesse, peeglisaali, väiksesse saali ning suurde saali. Olemas on nii invatualett kui ka eraldi garderoob. Sobivad istekohad on ilma kaldpõrandata ning asuvad suures saalis keskel. Piletisoodustused kehivad puudega teatriveatajale ja saatjale. (Vene Teater) Vene Teater on üks vähestest, kes kirjeldab oma kodulehel garderoobi ligipääsetavust, mis võiks tegelikult tähendada, et liikumispuudega inimene saab teatrisse minna saatjata, juhul kui teenindav meeskond on välja koolitatud aitama inimesi invatõstukitega. Teatri veebileht ei maini mõne muu puudega vaataja võimalusi teatrit näha või kuulda, küll aga pakub teater sünkroontõlget eesti keelde (Vene Teater). Vene Teater on enim kohandatud liikumispuudega inimese teenindamiseks.

Küsitlusele vastas teatri direktor Margus Allikmaa. Allikmaa kinnitab, et teatril ei ole väliseid tegureid, mis mõjutaksid teatri ligipääsetavust. Vene Teater on välja ehitanud ratastooliga külastajatele juurdepääsud nii suurele kui ka väikesele saalile. Lisaks on need juurdepääsud varustatud ka invatõiduki liftidega. Suure saali põrand on kohandatud kuni kuue ratastooli üheaegseks paigutamiseks. Kuigi teater pole viimase 5 aasta jooksul kasutanud viipekeelset tõlget, on teater katsetanud kirjeldustõlkega. Kahjuks ei osanud Allikmaa nimetada lavastusi, millel kirjeldustõlget katsetati, sest need olid juba mitu aastat tagasi. Sellest otsustati loobuda, sest polnud piisavalt huvilisi. Teatris on kõik etendused tavalise tõlkega ehk teatril on olemas vajalik tehnika kirjeldustõlke tegemiseks. Teiseks kirjeldustõlke lõpetamise põhjuseks on ka see, et teatril ei ole koosseisus oma kirjeldustõlki ja eelarves pole ka raha, et kirjeldustõlk tööle võtta. Kuna Vene Teatris on alaline tõlge vene keelest eesti keelde, siis kasutavad direktori sõnul vaegkuuljad seda

teenust üsna tihti. (Allikmaa 2020) Ka selles teatris jääb püsivaks takistuseks rahastus, mis võimaldaks asjatundjate palkamist. Samas, kui eraldatakse sihtotstarbeliselt vahendid sellisele avalikule teenusele nagu kirjeldustõlge, on Vene Teater rõõmuga nõus seda rakendama.

Allikmaa tunnistab, et viipekeelsete ja kirjeldustõlkega etenduste andmine teatri esimesse järjekorda ei kuulu. Viipekeelsete etenduste andmine on samuti suuresti rahastuse taga kinni ja teatril on mitu prioriteetsemat teemat, mis ressursside olemasolul lahendust vajaks. Allikmaa mainis, et tiitrimasina soetamine on teatril plaanis ja üsnagi prioriteetne teema, aga seni on selleks vahendeid nappinud. Sellisel juhul oleks see teenus kasutatav kõigile teatrikülastajatele. Teater ei ole ega oleks ka tulevikus erivajadustega inimeste teenindamise vastu, ühtlasi on teeninduspersonal selleks välja koolitatud. Kodulehekülje kohta ütles Allikmaa, et info on tema arvates väga halvasti leitav. (Allikmaa 2020) Kuigi Allikmaa hindab info kehvaks, siis minu meelest on see teatri kodulehel paigutatud loogilisse kohta ning on võrdlemisi lihtsasti leitav.

3.5 Eesti Noorsooteater

NUKU, 2020. aasta uuest hooajast Eesti Noorsooteateri, teatrihoone asub Tallinna vanalinnas, kus võib raskendada ligipääsetavuse loomist muinsuskaitse. Oma kodulehel on teater üles märkinud, et tõepoolest on teatrimaja ees kaarjalt tõusev munakivisillutis, mis võib oma reljeefsuse tõttu tekitada raskusi ratastooliga liiklemisel. Samuti pole teatri juures eraldi parkimise võimalust. Teatrihoones sees on trepitõstuk, mille abil saab liikumispuudega külastaja liikuda kohvikusse ning Ferdinandi saali. Pileteid ratastooliga külastajatele saab osta vaid teatri kassast. (Eesti Noorsooteater) Teatri ringkäigul selgus, et ratastoolide jaoks sobivad istekohad on Ferdinandi saalis parteris esimeses reas ning saali mahub korraga terve rea ulatuses ratastoolis vaatajaid. Kodulehe järgi ei ole kitsaste treppide ja tunnelite tõttu võimalik muuseumi ratastoolis läbida. Liikumispuudega külastaja peab nii teatri kui ka muuseumi külastamisest ette teada andma. Oma arhitektuuri ja asukoha pärast ei paku kirjelduse järgi teater eriti palju võimalusi liikumispuudega inimesele. Teater ise viipekeelseid etendusi ei tee, kuid palub viipekeeletõlgiga tulevatel külastajatel võtta ühendust teatrikassaga enne piletite ostmist (Eesti Noorsooteater).

Teatril puuduvad erivõimalused vaegnägijate ning pimedate teenindamiseks, samuti pole saalidesse paigutatud silmusvõimendi süsteemi. Kuigi teatri publikuks on peamiselt lapsed, siis ei ole välistatud täiskasvanute teatris käimine või see, et teatris käivad puuetega lapsed. Mängukavas on lavastusi kõigile vanuse sihtgruppidele. Samuti võib puudega olla lapse saatja (näiteks lapsevanem), kes külastab etendusi saatja rollis või tullakse teatrisse terve perega, kus võib olla erivajadusega pereliige.

Eesti Noorsooteatri küsitlustele vastas teatri kommunikatsioonijuht Peep Ehasalu, ka teatrihoonet kohapeal tutvustas mulle Ehasalu. Kirjalikud vastused valmisid koostöös teiste teatri töötajatega. Kuna teater asub vanalinnas, siis ehitus- ja ümberehitusnõuded on Ehasalu sõnul ranged. Vanadesse osadesse väga palju uusi võimalusi muinsuskaitse eritingimuste tõttu luua ei ole lubatud, kuid teater teeb tihedat koostööd Riigi Kinnisvara AS-iga, et teater oleks võimeline pakkuma häid tingimusi kõikidele oma külastajatele. 2016. aasta novembris avati teatri- ja muuseumimajade vahele kerkinud juurdeehitus ning valmis ka uus teatrisaal, Ferdinandi saal, kuhu remondi käigus paigaldati trepist liikumiseks invatõstuk. Laia tänava poolsesse majaossa ehitati ka lift, mida varem polnud. (Ehasalu 2020) Liftiga pääseb teisele korrusele, kus asuvad Ovaalsaal ja Väike saal. Nendes saalidesse pääseb ratastooliga koos (publikuteenindaja) abiga, sest ratastooliga on vaja üle sõita lävepakkudest. Koha peal selgus, et ka lävepakkudele on paigaldatud alused, mis hõlbusavad nendest üle sõitmist. Ratastooliga ei pääse Ferdinandi saali rõdule, sest rõdul pole ratastooli jaoks kohti ning rõdu juurde pääseb treppidest.

Uus peasissekäik asub pärast remonti Nunne tänaval, kus on lauge kõrgenev tänavatasapind, mis teeb võimalikuks ka ratastooli või lapsevankriga teatrisse pääsemise. Muinsuskaitse nõuete kohaselt on tänavatasapind laotud kividest (Lisa 4). Ehasalu tõi vaatlusel välja, et kuigi sissepääsu juurde on ehitatud kõrgenev tänavatasapind, siis see muutub ilmastikuolude tõttu libedaks ning võib ebamugavusi tekitada ka erivajadusteta teatrikülastajatele. Teatri peamine tahe on pakkuda teatrit kõigile huvilistele ning erivajadustega inimeste abil õpitakse iga päev midagi juurde – kui kõike ja kohe ei saa, siis kuidagi on ikka enamasti lahendused leitud. On aga ka puudegrupe, keda pole töös nimetatud, näiteks seljaajusonga- ja vesipeahaiged, kelle liiduga on Noorsooteateril käinud juba pikemaajaline koostöö. (Ehasalu 2020) Peamiselt vajavad ka selle puudegrupi füüsilist ligipääsu saalidesse.

Teatri ja lavastuste eripärade tõttu ei ole teatril olnud võimalik lava kõrval või muuseumis viipekeelset tõlget pakkuda ning kirjeldustõlkeks vajalikke vahendeid teatril samuti paraku pole. Küll aga on etendusi ja muuseumit külastanud ka kuulmis- ja nägemispuudega inimesi ning gruppe, kellel on kaasas viipekeeles tõlk või oma inimene, kes on pakkunud kirjeldustõlget. Kohapeal vesteldes selgus, et teatril pole midagi selle vastu, kui keegi oma tõlgiga tulla tahab, kuid selleks on vaja eelnevalt kokku leppida tõlgi külastused ja asukoht saalis. Ehasalu nentis, et tõlk ei pääse teatritegijate töömeetodi pärast proovidesse, kuid talle tagatakse tasuta sissepääsud tõlgitava lavastuse etendustele. Teatril on siiski varasem kogemus viipekeelse tõlkega. 2015. aastal toimus teatris ühe projekti raames viipekeelse tõlkega etendus. „Puuhaldjate loo“ etenduse publikus olid ka kuulmispuudega kooligrupp ja mõned eraisikud. Tõlgid käisid lavastuse proovis selle tarbeks eraldi õppimas ja valik osutus selle lavastuse kasuks, kuna sobis vanusegrupi poolest (sooviti lastele mõeldud lavastust). Tehniliselt oli lavastus samuti lihtsam – laval on kaks näitlejat, vähem vahetuvaid lavapilte ning ka tõlgitav tekstimaht oli samuti väiksem. (Ehasalu 2020) Koha peal saale vaadates on selge, et tõlke pakkumine võib olla lavastusest tingituna keeruline, kuna tihti istub publik lavale väga lähedal. Viipekeelne tõlk muutuks Ovaalsaalis tavavaatajale häirivaks ning võib tekkida olukord, kus oleks vajalik korraldada eraldi etendus, mille publikus oleksid vaid tõlget vajavad külastajad.

Kirjeldustõlke ning viipekeelse tõlke pakkumine kuulub Eesti Noorsooteatri huvisfääri, kuid investeringute jaoks teatril ressursse pole. Ligipääsetavuse parandamine mitmel tasemel nõuaks suuremat tehnilist investeringut (nt teatritoolide varustamine kõrvaklappidega) ning selle jaoks hetkel ressursi ei ole. Lisaks sõltub teater paljuski Riigi Kinnisvara AS-ist, kelle käest teater oma ruume rendib. Küll aga on teater koostöös puuetega inimeste ühingutega pakkunud vaid nende vajadusteks kohandatud publikualaga eraldi lavastusi või võimalusel korraldanud nende jaoks eraldi publikuala, kus kirjeldus- või viipetõlk oleks hästi näha ja kuulda. Tiitreid teater ei paku, sest selleks pole võimalusi ega sobi ka lavastuste ülesehitus tiitrite loomiseks. See-eest on teatri mängukavas sõnatuid lavastusi ja visuaalteatrilavastusi mõistetava sisuga. (Ehasalu 2020)

Kodulehekülge vajab Ehasalu sõnul see parandamist, nii et see arvestaks kõikide erivajadustega. Praegu pole kodulehel võimalik muuta teksti kontrastsust ega tekstisuurust ning piltide all puuduvad kirjeldused/metatekstd. Üldjuhul on teatri kodulehel informatsioon leitav.

3.6 Endla Teater

Endla Teatri kodulehel pole eraldi välja toodud, milliseid teenuseid on puuetega inimestel võimalik teatris kasutada või milline näeb välja ligipääs liikumisraskustega inimese jaoks. Küll aga on märgitud „soodustuste“ all, et ratastoolis teatrikülastaja pääseb etendusele tasuta ning oma soovist tuleks eelnevalt teada anda. (Endla) Erivajadustega teatrikülastajale suunatud infot on kodulehel raske leida, olemasolev vähene info asub piletisoodustuste info juures. Pole mainitud ka seda, kas puudega inimese saatjale kehtib teatripileti soodustus. Täpsema informatsiooni jaoks peab teatriga eraldi ühendust võtma.

Endla Teater on ainus, kelle käest mul ei õnnestunud vastust saada. Teatri 2018-2021 aasta arengukavas (Endla 2017) mainitakse hoone renoveerimist ning uuendamist, kuid ei ole öeldud, kas plaanitakse muuta teatrimaja ligipääsetavamaks liikumispuudega inimeste jaoks või silmusvõimendsüsteemi paigutamisest saalidesse, mis võimaldaksid ka vaegkuuljatel saada osa Endla Teatri etendustest.

3.7 Rakvere Teater

Rakvere Teatril pole veebilehel eraldi välja toodud erivajadustega teatrikülastaja võimalusi. Piletiinfo all on kirjas, et ratastooliga külastajale on vastav koht 20% soodustusega. Sulgudesse on märgitud, et väiksesse majja on võimalik ratastooliga siseneda hoovi poolt. Hoovis on ka eraldi parklaala. (Rakvere Teater) Kodulehelt selgub, et teater ei paku eraldi soodustust puudega inimese saatjale. Rakvere Teatri kodulehel on info raskesti leitav ning peaaegu olematu. Teater ei paku teatrivaatamise võimalust nägemis- ega kuulmispuudega inimestele. Kõrval tegutsev kino ei paku informatsiooni selle kohta, kas näiteks sinna saaks ratastooliga ligi. Kinopiletite info juures pole mainitud puudega inimese piletisoodustust.

Rakvere Teatrist vastas minu küsitlusele dramaturg ja teatri loomenõukogu liige Triinu Sikk. Vastamisel pidas Sikk nõu kolleegidega. Sikk ütles, et teatril puuduvad väliseid tingimused, mis võivad ligipääsetavuse arengut mõjutada. Rakvere Teater on ehitanud kaldteid ja teinud remontide käigus kindlaks, et saalid oleksid ligipääsetavad ka liikumispuudega inimestele. Kõik saalid on ratastooliga ligipääsetavad ning ka

suvelavastuste puhul nn leitud kohtades arvestatakse võimalusel alati sellega, et ratastooliga saaks ligi, seni on sellega ka hakkama saadud. Erikoolitust teeninduspersonal saanud ei ole, kuid Sikk toob välja, et kuna alati on publikus olnud liikumispuudega inimesi, ei ole kunagi esinenud ka probleeme. (Sikk 2020) Kodulehe põhjal selline info välja ei tule ning teatrist jääb mulje, kui raskesti ligipääsetavast kultuuriasutusest.

Teater on ligipääsetavuse loomisel keskendunud peamiselt venekeelsetele teatrikülastajatele. Sikk toob samal teemal välja selle, et koostöös Integratsiooni Sihtasutusega sai Rakvere Teater endale soetada tõlkeseadmed, mille rahastus tuli Euroopa Sotsiaalfondi projektist "Eesti ühiskonnas lõimumist toetavad tegevused" ning selle alategevusest "Muukeelse info esitamisvõimekuse suurendamine". Venekeelsele elanikkonnale pakutakse ligipääsetavuse parandamiseks kolmele lavastustele tõlget ning teater on üritanud suurendada muukeelse elanikkonna teadlikkust nende võimaluste kohta käia tõlkega etendusi vaatamas. Tiitrid on loodud ennekõike selleks, et integreerida venekeelset publikut, kuid teater on kasutanud olemasolevaid subtiitreid (sellisel juhul eestikeelseid), et selleks, et vaegkuuljad saaksid etendusest osa. Alates 2017. aasta maikuust on teater pakkunud tiitertõlget kolmele lavastusele: "See kõik on tema", "Lendas üle käopesa" ning "Kuni ta suri". Publik näeb subtiitreid tahvelarvutist, mille nad etenduse ajaks saavad laenutada. Tõlkeetendused toimuvad vähemalt kord kuus, kindlatel kuupäevadel ning soovijad peavad hiljemalt mõned päevad enne etendust andma teada oma tõlkesoovist. Sellest tulenevalt pole teater pakkunud viipekeelseid või kirjeldustõlkega etendusi, sest viimaste aastate jooksul on teatri fookuses olnud venekeelse tõlke pakkumine ning muu jaoks ei ole olnud ei ajalist mahtu ega kellegi poolset eraldi initsiatiivi. (Sikk 2020) Tiitreid saaksid sellisel juhul kasutada vaid need erivajadusega külastajad, kes valdavad vene keelt.

Suures plaanis on Siku sõnul ligipääsetavuse loomine loomulikult väga tänuväärne ja oluline ettevõtmine, kuid paraku tuleb tunnistada, et kõikide muude tegevuste kõrval ei mahu see Rakvere Teatri huvisfääri. Kirjeldustõlke ja viipekeelse tõlke pakkumine nõuab spetsiifilisi teadmisi ja eraldi inimest, kes sellega tegeleks. Lisaks on selliste erilahenduste pakkumine ka väga ajamahukas. Rakvere Teater annab ligi pooled etendused väljaspool kodusaali, mistõttu oleks erilahenduste pakkumine kodusaalidest väljaspool veel eriti keeruline. (Sikk 2020) Sikk ei maininud, kas venekeelseid tiitreid saab kasutada väljaspool oma teatrit.

Teater sooviks olla ligipääsetavam erivajadusega teatrikülastajatele, kuid nagu juba eespool mainitud, on suurimaks mureks tööjõud ja ka eriteadmised. Sikk ei toonud välja, kas väljasõitudel teistesse teatritesse pakuvad silmusvõimendi süsteemiga varustatud teatrid süsteemi kasutamise võimalust. Sikk mainib, et isegi tiitrite pakkumise puhul saadi aru, et tegelikult oleks vaja sellega tegelemisel eraldi inimest, kes sellisel juhul oskaks ka turundada infot venekeelsele elanikkonnale. Samuti on vaja venekeelseid turundustekste, st praegusel juhul tuleb lasta need eraldi tõlkida. Sikk ütleb, et samas võib selle kõige järel ikkagi olla saalis (ja sedagi vaid harvade tõlkeetenduste puhul) paar tõlget soovivat inimest. Seega on aja- ja töömaht, mis selle peale kulub, täiesti ebaproportsionaalne võrreldes sellega, kui paljud inimesed võimalusest osa saavad. (Sikk 2020)

Kuna teatril pole just eriti palju pakutavaid teenuseid, siis pole ka kodulehel eriti palju informatsiooni. Tõlkeetenduste kohta on info teatri kodulehel olemas, kus tõlkevõimalus on näha nii mängukavas lavastuse juures kui ka eraldi põhjalikuma alateemana (Sikk 2020). Muude võimaluste kohta infot ei ole, ehkki ka Sikk arvab, et ratastooliga ligipääsetavuse kohta võiks info kodulehel olemas olla.

3.8 Rahvusooper Estonia

Rahvusooper Estonia kodulehel on erivajadustega külastaja informatsioon sektsioonis „Hea teada“. Kodulehel on kirjas, et Estonia põhimõtteks on kohelda kõiki vaatajaid võrdselt. Aastast 2016 kuulutati teater võrdõigusvoliniku poolt märgi „SIIA SAAB“ vääriliseks, mis tähendab, et teater on avatud ja ligipääsetav kõigile. (Rahvusooper Estonia) Estonia on ühtlasi avalik-õiguslik etendusasutus.

Liikumispuudega teatrikülastaja saab parkida auto teatrimaja kõrvale, kus on selleks ette nähtud kaks parkimiskohta. Teatri peakse juurde on ehitatud kaldtee ning paigaldatud automatiseeritud elektriline uks, et hõlbustada ratastoolis külastaja sisenemist teatrimajja. Teatrimaja on ratastoolisõbralik, see tähendab, et majas sees saab liikuda ilma saatja kaasabit. Ratastoolis on takistusteta võimalik liikuda garderoobi ja Estonia restorani. Kodulehel on kirjas, et raskendatud on juurdepääs kammersaali. Saalis leitakse parim koht ratastoolis vaatajale kohapeal, eelnevalt on selleks olemas neli ratastoolikohta, seega valitakse parim koht enne etenduse algust nende nelja koha vahel. Oma soovist

ratastooliga teatrit külastada palutakse teada anda tellimuse esitamisel või piletiostul. (Rahvusooper Estonia) Kodulehe kirjelduse järgi on teater enim kohandatud liikumispuudega inimeste teenindamiseks.

Rahvusooper Estoniast vastas küsitlusele kommunikatsioonijuht Leenu Nigu. Maja on vana ja suure sümboolse tähendusega, mille tõttu on muuhulgas ka maja ligipääsetavuse parandamiseks seatud omad piirangud, ent Estonia on teinud maja nii ligipääsetavaks kui see praeguste võimaluste juures teostatav on. Teatrimajas on kaldteed ja liftid, et oleks võimalik ratastooliga teatrisaali pääseda. Ka teenindajad on saanud väljaõppe, et vajadusel abistada erivajadustega teatrikülastajaid. Nigu sõnul on ligipääsetavus teatri jaoks oluline. Selleks, et oma ligipääsetavust veelgi enam arendada, on Rahvusooper alustanud pilootprojektiga, et teha vaegnägijatele punktkirjas teatri restorani menüüd ning tiitriühikud 2 ooperilavastuste tekstidega. Praegu peaks projekt olema raha taotlemise faasis. Eelkõige vajabki teater ligipääsetavuse tõstmiseks lisarahastust. Teatri kodulehel on koondanud kogu info erivajadustega teatrikülastajatele kodulehe rubriiki „Hea teada“. Nigu ütleb, et neile endile tundub nii info kogus kui ka asukoht optimaalne, ent tagasiside kasutajatelt on alati teretulnud. (Nigu 2020) Kahjuks pole kodulehel võimalik reguleerida kirjasuurust ning kontrasti, kuid muus osas olen Niguga nõus.

Viipekeelseid etendusi teater ei paku, sest Nigu sõnul pole selleks vajadust, kuna kõigil ooperietendustel on kakskeelsed tiitrid. Kirjeldustõlge on aga paraku äärmiselt ressursimahukas. Nigu toob välja, et kirjeldustõlgid on tunnistanud, et muusikateatri (näiteks balleti) tõlkimine on spetsiifilisem kui sõnateatri puhul ja nõuab neilt eraldi väljaõpet. See-eest pakub Rahvusooper subtiitritega etendusi kõikidele külastajatele, seda viimase 14 aasta jooksul nii eesti kui ka inglise keeles. Vajadusel on olnud ka soome- ja venekeelsed tiitrid. Kõiki oopereid esitatakse originaalkeeles. Igas kavaraamatus on ka eesti-, inglise-, vene- ja soomekeelne sisukokkuvõte. Kuna balletilavastustes kõneldud teksti niikuinii pole, siis need tiitreid ei vaja. (Nigu 2020)

Vaegnägijate ning pimedate jaoks on hoones olemas kombitavad abivahendid, kuigi teatrilehel on nendest nimetatud vaid punktkirjas liftisilt. Liftis on olemas häälteavitused, mis hõlbustavad iseiseivalt lifti kasutamist. (Rahvusooper Estonia) Teater ei paku eraldi kirjeldustõlkega etendusi, sealhulgas pole kuulmispuudega inimeste jaoks kodulehel eraldi välja toodud abivahendite olemasolu, kuid on võimalus kasutada tiitreid. Tiitrite

olemasolu ning keelt saab vaadata veebilehel lavastuste tutvustuste juures. (Rahvusooper Estonia) Rahvusooper Estonia on enim kohandatud vastu võtma liikumispuudega teatrikülastajaid ning soodustab nägemispuudega teatrikülastajate vabamat liikumist hoones.

3.9 Kuressaare Teater

Kuressaare Teatri lehel on eraldi välja toodud info vaegkuuljatele. Kodulehel pole rubriiki erivajadustega külastajate kohta, infot vaegkuuljate võimaluste kohta tuleb otsida mängukava rubriigi lõpust. Teatrisse on vaegkuuljate jaoks paigutatud silmusvõimendussüsteem. Teater pakub soodustust invaliididele, kellel on vastav dokument. (Kuressaare Teater) Infos pole mainitud, kas teater pakub kõrvaklappe kohal kasutamiseks, öeldud on vaid seda, et süsteemi kasutamiseks peab olema kuuldeaparaadis vastav programm. Sellest võib järeldada, et teatril pole omalt poolt pakutavat heli vastu võtvat tehnikat, mida kuuldeaparaadita või vastava programmita kuuldeaparaadiga külastajad saaksid kasutada. Samuti ei paku teater erivahendeid nägemispuudega inimestele, kirjeldustõlget ega ka viipekeelset tõlget. Kodulehel pole infot selle kohta, kuidas peaks teatrisse pääsema liikumispuudega teatriveaataja. Kuressaare Teatri kodulehel on keeruline leida erivajadustega külastajale vajalikku infot. Hindaksin leitavat infot väga kesiseks ja raskesti loetavaks, kuna kodulehe tekst on väikses kirjas ning hallis toonis hallil taustal.

„2020-2023 aasta arengukavas“ (Kuressaare Teater 2019) on kirjas, et Kuressaare Teater tahab pakkuda erinevatele vaatajatele eriilmelist repertuaari, kuid nende teatriveaatajate gruppide all peetakse silmas erinevas vanuses vaatajaid, mitte erivajadusega vaatajaid. Kuressaare Teater on oma tegevust suunanud pigem suvelavastuste tegemisele ning väljasõitudele teistesse Eesti teatritesse. Asukoha, majandusliku seisukorra ning kogukonna vananemise probleeme on arengukavas välja toodud, kuid pole kirjutatud sellest, kuidas või miks vajaks teater hooldamist, et olla kättesaadav näiteks liikumispuudega inimestele. Teatri kõrval tegutsev kino pole välja toonud erivajadustega inimeste võimalust kino külastada või kas neile kehtivad soodustused.

Küsitlusele vastas Kuressaare Teatri juhatuse liige Piret Rauk. Ka Kuressaare Teater asub muinsuskaitse tsoonis ja sissepääsud on ehitatud vastavalt Muinsuskaitse nõuetele.

Teatrile on ehitatud kaldtee küljeukse juures ning 2019. aastal vahetati kaldtee juures oleva ukse lävepakk välja, et oleks parem seda ratastooliga kasutada. (Rauk 2020) Selle kohta, kui head on liikumise võimalused teatris sees, Rauk midagi ei öelnud, kuid Internetist leitud piltide järgi tundub saali sisenemine ratastooliga võimalik kellegi abiga ning rõdude ratastooliga ei pääse.

Teater ei ole viipekeelseid ega kirjeldustõlkega etendusi pakkunud. Selle teenuse pakkumine on kallis ja Saaremaal ei ole inimesi, kes sellise teenuse pakkumisega tegelevad. Rauk teab öelda, et saarlased on käinud tõlkega lavastusi Ugalas vaatamas. Nende teenuste loomine ja pakkumine pole ülaltoodud põhjuste pärast ka teatril plaanis. Samuti ei paku teater tiitreid. Rauk toob välja, et kuna Kuressaare Teatri lava on väike, siis on väga keeruline tiitreid lavaportaali mahutada. Küll aga on Kuressaare Teatri parteri osas induktsioonsilmus, mis teeb vaegkuuljatele etenduse jälgimise võimalikuks (kuuldavaks). Induktsioonsilmus töötab kogu aeg ning on kättesaadav kõigil teatri poolt pakutavatel etendustel. Rauga sõnul on selles osas teater saanud väga head tagasisidet. Küsimusele töötajate väljaõppe kohta vastas Rauk nii: „Kuressaares on väike kogukond ja meie töötajad teavad ja tunnevad erivajadustega inimesi ning nende harjumusi.“ (Rauk 2020) Kodulehte puudutavale küsimusele Rauk vastust ei andnud.

4. Erinevatele meeltele keskendunud lavastused

Töösse on lisatud Terateater, mille tegevus on suunatud vaegnägijate ja pimedate teatri tegemisele. Terateater on riigi toetuseta teater, kus ei esine näitleja väljaõppega etendajad. Terateater on siin välja toodud eesmärgiga kirjeldada erivajadustega teatrivaataja võimaluste erinevusi riigi osalusega teatrite omadest. Samas alapeatükis on välja toodud ka mõningad meelteteatri ehk siis erinevatele meeltele suunatud teatri, katsetusi. Tegu on üksikute lavastustega, mis kaasavad rohkemaid vaatajate meeli, kui ainult nägemine ja kuulmine.

4.1 Terateater

Terateater on Eesti esimene pimedate ja vaegnägijate teater, mis toimetab Põhja-Eesti Pimedate Ühingu juures. Teater asutati 2013. aastal, kuid avati aasta hiljem. Teater annab etendusi mitte ainult Tallinnas vaid ka üle Eesti. Terateatri tegevus on olnud pausil 3 aastat (2017-2020), kuna teatri kunstiline juht Jaanika Juhanson õpetas sel perioodil Tartu Ülikooli Viljandi Kultuuriakadeemias tudengeid.

Terateater pakub teatriõpet kõigile soovijatele, kuid eriti oodatakse enda kollektiivi nägemispuudega inimesi. Õpe koosneb improvisatsiooniharjutustest, hääletööst ning lavakõnest, mille tulemusel on võimalus osaleda Terateatri lavastustes. (Terateater) Terateatri trupp koosneb teatrikunsti harrastajatest, kes ei pruugi ise vaegnägijad olla. Teater toetab otseselt ka Puuetega inimeste õiguste konventsiooni ja fakultatiivprotokolli (2006) neljandat punkti, mis puudutab puuetega inimeste õigust eneseväljenduse võimalusele ja oma loomingulise, kunstilise ning vaimse potentsiaali arenguks ning rakendamiseks. Küll aga esitab trupp oma loomingut nii, et see oleks mõistetav vaegnägijatele, pimedatele ning nägijatele. Helena Tamm (2014) kirjutab Postimehe artiklis, et Terateatris lavastatakse näidendeid nii, et neid mõistaks ühtmoodi nägijad ja pimedad. Seega soovitakse teatris võrdsustada omavahel nägemismeele olemasolu ning puudumist lavastuse vastuvõtul. Lavastamisel on tähtsal kohal helid ja hääled ning tekstina kostuvad tegelaste sisemonoloogid, et mitte nägijateni etenduse sisu paremini edasi anda (Tamm 2014). Terateater ärgitab kasutama teisi meeli, eelkõige kuulmist, et kompenseerida lavastuste mitte nägemist. Sealjuures pakub teater oma etendustele kirjeldustõlget.

Pimedate teatrit ja Terateatrit on käsitlenud Paula Palmiste oma bakalaureusetöös „Pimedate teatrist meeleteatrini“, kus ta tõi välja, et peale näidendite lavastamise viib teater läbi töötubasid, kus saavad osa võtta kõik Põhja-Eesti Pimedate Ühingu liikmed, ning Terateater juhib ka kuuldemänguklubi (2018, 13). Terateater keskendub mitte ainult sellele, et lavastada näidendeid sel moel, et need oleksid pimedatele ning vaegnägijatele auditavad, vaid ka sellele, et pakkuda nägijatele teistsugust teatrielamust. Teiste meelte, peale nägemismeele, rakendamine teatris on Terateatri tegijate arvates tähtis, et vähendada pimedate diskrimineerimist ning tõsta teadlikkust pimedate ning vaegnägijate teatri kultuurist.

Teatri kodulehel pole infot selle kohta, kuidas etendusele pääseda, sest peamiselt tehakse etendusi teistes teatrimajades. Puudub info ka etenduste piletite kohta, sest järgmised etendused toimuvad avalikel üritustel ning on tasuta.

4.2 Meelteteatri katseid väljaspool Terateatrit

Lisaks Tearateatrile on teiste meelte rakendamisele suunatud lavastust tehtud ka lõputööna Tartu Ülikooli Viljandi Kultuuriakadeemias 2014. aastal, kui 10. lennu ja Musta Kasti teatri koostööl toodi lavale Maurice Maeterlincki „Pelléas & Mélisande“ (lavastaja Kaija M. Kalvet).

Selle lavastuse puhul hüljati nägemismeele sootuks, et teatrikülastaja saaks keskenduda teiste meelte kasutamisele, mille läbi etendust kogeda. Publikul paluti silmad kinni katta, mille järel näitleja teatriveatja saali tema kohale juhatas. Silmasidemed paluti teatrikülastajatel ees hoida terve etenduse järel, et külastaja saaks keskenduda muudele meeltele, millega etendust kogeda. Saalist lahkumine toimus samuti näitleja abiga, kes enne teatrikülastaja saalist välja saatmist küsis, kas ta on valmis lahkuma. (Palmiste 2018) Marite H. Butkaite (2015) kirjutas oma kogemusest ning mainis, et nägemismeele piiramisel tekivad teatrikülastajatel mõningad raskused, mille eest hoiatab ka lavastaja. Nimelt võib esineda iiveldust, tasakaaluhäireid, südamekloppimist ja peapööritust, mille leevendamiseks soovitab lavastaja teatrikülastajatel jääda rahulikuks ning sügavalt hingata. Selline teatriveat on sobivam väikestes ruumides ning väiksele publikule, et teiste meelte kasutamine oleks võimalikult optimaalne, sest mida lähedamal

teatrikülastaja on näitlejatele, heli- või lõhnaallikatele, seda selgemalt ta neid tunnetab. Butkaite kirjeldab, et peale nägemismeele ära võtmisega harjumist, hakkasid teised meeled rohkem tööle ning sai tajuda õhku liikumist, kuulda kostüümidest kostuvaid helisid ning keskenduda lõhnadele, mida loodi fiktsionaalsete kohtade esiletõstmiseks. Lisaks mainib ta, et mänguruum ise oli hämar. Palmiste (2018) on kirjeldanud ruumikujundust, kust selgub, et vaatajad istusid neljal küljel ümber mänguplatsi. Teatrivaatajate selja taga olid ventilaatorid, millega jälgendati tuult ning helivõimendid paiknesid erinevates nurkades, et lisada ruumilisust.

Terateatri ning Kalveti lavastuse puhul keskendutakse teiste meelte kasutamise suurendamisele, kui vähendatakse nägemismeele. Peale sellise teatrikogemuse saamist on vaatajad teadlikumad teiste meelte rakendamisest lavastusest ning on mõistvamad pimedate ning vaegnägijate suhtes, kes kogevad etendusi teisi meeli kasutades. Tegelikult esineb teistes teatrites ka muude meelte stimuleerimist, lihtsalt see ei ole harilikult eesmärgipärane. Näiteks päris sigarettide kasutamisel tunnevad väiksemas saalis istuvad vaatajad või lava lähedal istuvad vaatajad suitsulõhna. Samuti kasutatakse erinevaid helikujundamismeetodeid, et muuta ruumitunnetust.

Kokkuvõte

Uurimistöö eesmärk oli analüüsida puudega inimeste võimalusi erinevates valitud Eesti teatrites ning teenuseid ja abivahendeid, mida teatrites kasutatakse. Töös on selgitatud vahet mõistetel „puue“, „vaegus“ ning „erivajadus“ ning sellega seoses on kirjeldatud töö fookusesse võetud vaeguste liike nii, et töö sisu oleks lugejale arusaadav. Eesti on ÜRO riik, mis on vastu võtnud mitmeid konventsioone ja protokolle, milles peetakse tähtsaks puuetega inimeste õigusi ja võimalusi osa võtta ühiskondlikust elust. Tegelikkuses ei suuda paljud avalikud kohad, sealhulgas teatrid, pakkuda piisavalt ligipääsetavaid keskkondi ja teenuseid, mis aitaksid puuetega inimestel iseseisvalt osaleda kultuuri tarbimises ja loomises. Töös tõin välja valiku teatreid ning analüüsisin nende ligipääsetavust ja viisin läbi küsitluse, mis puudutab teatrite ligipääsetavust ja selle arengut. Küsitlusest tuli välja, et peamiseks takistuseks on rahastus, mille pärast jääb ligipääsetavus mõne teatri huvisfäärist välja. Teatritele eraldatud rahastus ei ole piisav, et renoveerida hooneid, teha teenindajatele koolitusi, osta uut tehnikat ning palgata tõlke, et pakkuda nii kirjeldustõlke kui ka viipekeelse tõlkega etendusi. Teatritega läbiviidud küsitlustes selgus, et lisaks rahastusele on teatrites takistuseks nende endi huvi puuetega inimesi vastu võtta. Teatrid prioriseerivad tavakülastajate heaolu parandamist ning võimalikult eriilmelise repertuaari esitamist.

Töö alaeesmärk oli tõsta teadlikkust hetkeolukorrast Eesti teatritest ning sellest, mis takistab ligipääsetavavust puuetega inimestest vaatajaskonnale. Töö kolmas peatükk jäädvustab teatrite olukorda töö kirjutamise ajal, mis võib tulevikus olla abiks muutuste võrdlemisel. Samuti näitab peatükk, et paljude töös uuritud teatrite kodulehed pole piisavalt informatiivsed, et puudega inimene saaks nende põhjal otsustada teatri ligipääsetavuse sobivust just temale. Ka vähene olemasolev informatsioon on harilikult kodulehtedel raskesti leitav. Info kättesaadavus on positiivses korrelatsioonis teatris pakutavate teenuste ja füüsilise ligipääsetavusega. Teatrite kodulehekülgedel on kõige paremini välja toodud liikumispuudega inimesele vajalik informatsioon, kuid siiski on vajadus kõigi teatritega enne piletite ostu võtta ühendust telefonitsi või teatrikassa kaudu, et teatritöötajad oleks külastaja vastuvõtuks valmis.

Teatrid paluvad üldjuhul erivajadustega teatrikülastajatel enda tulekust ette teada anda, et olla valmis nende vastuvõtuks ning vajadusel pakkuda kirjeldatud teenuseid. Eripärad

tulevad sisse teenuste mitmekesisuse ning parkimisvõimaluste osas, mida mõned teatrid ei saa pakkuda hoone ehituse ja asukoha tõttu. Välisteks mõjutajateks võivad olla näiteks asukoht vanalinnas, hoone arhitektuur ja muinsuskaitsest tulenevad takistused. Töös selgub, et ka väliste piirangute juhul on võimalik teatris sees luua paremaid võimalusi erivajadusega inimeste vastu võtmiseks, näiteks läbi teeninduspersonali koolituse. Kõige suuremaks takistuseks jääb siiski rahastus, kuna just tõlketeenuste loomine ja pakkumine on raha- kui ka ajakulukas. Selleks peavad teatrid varustama end vastava tehnikaga, palkama tõlke ja suunama turunduse tegevust nii, et informatsioon jõuaks vastavate teenuste kasutajateni.

Kõige paremini on teatrid kohandatud liikumispuudega teatriveatatajate teenindamiseks ning taganud neile kättesaadavaima ligipääsu. Muude töös vaadeldud puuetele eraldi ligipääsetavuse võimaluste loomisele teatrid ei keskendu. Siiski esineb paljudes teatrites silmusvõimendi süsteemi, mida kõigis teatrites pole ja iga lavastuse juures ei rakendata. Esineb näiteks punktkirjas silte, mille abil muudetakse teatris liikumine vaegnägijate ja pimedate jaoks mugavamaks. Subtiitreidki kasutatakse rohkem tõlke eesmärgil, mitte vaegkuuljate ning kurtide teatrikogemuse parandamiseks.

Ainult ühe teatri koduleht (Vanemuine) on kohandatud vaegnägijatele. See tähendab, et teiste teatrite kodulehtedel pole võimalust informatsiooni otsimisel või lavastustega tutvumisel muuta kirjasuurust ja/või kontrasti, et see oleks nähtavam. Kodulehtedel, kus pole rubriike, kuhu on kokku võetud oluline informatsioon erivajadustega teatrikülastajale, on väga raske leida üldse midagi teatri ligipääsetavuse kohta. Kui minna teatritele selleks, et otsida ligipääsetavuse kohta käivat infot ja alles siis tutvuda lavastustega, ei pruugi veebilehe kasutaja jõudagi vajaliku infoni, kui sellele on vihjatud vaid piletihindade juures.

Viipekeelse ning kirjeldustõlge on vahendid, millega kuulmis- ja nägemispuudega inimestele edastatakse etenduse sisu. Oma eripära tõttu on nende tõlgete pakkumine kulukas ning aeganõudev, kuid see võib olla ainus viis, kuidas puudega inimeseni jõuab terviklik teatrikunst. Viipekeelne tõlge võimaldab kurtidel saada osa lavastuste nii visuaalsest kui ka verbaalsest osast, mida tõlketa kurt vaataja kätte ei saa. Kirjeldustõlge võimaldab pimedatel saada osa teatrikunstist, milleni nad muul juhul ei jõua. Kuigi

inimene kasutab teatris kõiki oma meeli, siis täieliku audiovisuaalse vastuvõtuta ei saa teatrikülastaja osa kunstilisest ja esteetilisest poolest, mida teater pakub.

Küsitlustes tuli välja, et ligipääsetavust takistab mõlemapoolne suhtumine: vajalik on, et huvi paremate tingimuste loomiseks näitaksid üles nii teatrite kui ka erivajadustega vaatajad ise. Teatrite huvisfääri ei ulatu eritingimuste loomine ja pakkumine, kui selle vastu pole piisavalt huvi, kuid erivajadustega külastajad ei külasta teatreid, sest teater ei paku erivõimalusi. Ligipääsetavuse pidevale arengule aitab kaasa erivajadustega teatrikülastajate esindajate ning teatritegijate omavaheline koostöö, mille käigus saab hakata teatritesse sisse tooma uuendusi, mis muudaksid teatrid ligipääsetavamaks nii teatrikunsti kui ka teatri füüsilisel tasandil. Sellest tulenevalt on edaspidi ligipääsetavuse teemat uurides tähtis arutada teemat erivajadustega vaatajate ning neid esindavate liitusega. Edasised uuendused ja muudatused saavad teoks tänu sihtgruppide soovide esiletõstmise ning teatritegijate võimaluste kokkuviimisele.

Kasutatud allikad

Andriani, Ria (2016). I love theatre and I'm blind. Here's how that Works. *The Guardian* 09.09, <https://www.theguardian.com/stage/2016/sep/10/i-love-theatre-and-im-blind-heres-how-that-works> (24.05.2020).

Butkaite, Marite H. 2015. Silmad pärani kinni. Kolm teistmoodi teatri kogemust. *Sirp*, 09.01.

Braun, Sabine 2008. Audiodescription research: state of the art and beyond. *Translation Studies in the New Millennium: An International Journal of Translation and Interpreting* 6, 14–30. Ed. Brian James Baer. Ankara: Bilkent University.

Eesti Draamateatri koduleht. *Piletiinfo*, <https://www.draamateater.ee/piletiinfo/> (15.02.2020).

Eesti Kurtide Liidu koduleht. *Kurtus*, http://www.ead.ee/haridus_ja_kultuur/kurtus (23.02.2020).

Eesti Noorsooteater 2020. *Ligipääsetavus*, <https://www.eestinoorsooteater.ee/et/ligip%C3%A4%C3%A4setavus> (07.08.2020).

Eesti Pimedate Liit. *Nägemispuue*, <https://pimedateliit.ee/info/nagemispuue/> (27.07.2020)

Eesti Puuetega Inimeste Koda 2020. *Mis on puue?* <https://epikoda.ee/lapsevanemale/mis-on-puue> (23.02.2020).

Eesti Vaegkuuljate Liit. *Mis on kuulmispuue?* <https://vaegkuuljad.ee/kuulmisabi/mis-on-kuulmispuue/> (23.02.2020).

Ehasalu, Peep 2020. Küsitlus teatrite ligipääsetavusest, 21.mai. E-kirja vahetus autori valduses.

Endla 2017. Arengukava aastateks 2018-2021. http://media.voog.com/0000/0025/7657/files/02_Arengukava_2017-2021_Endla%20Teater_2017.pdf (28.02.2020).

Endla Teatri koduleht. *Soodustused*, <https://www.endla.ee/piletid/soodustused> (23.02.2020).

Fischer-Lichte, Erika (1992). *The Semiotics of Theatre*. 130–131 Bloomington: Indiana University Press.

Fischer-Lichte, Erika 2014. The Routledge Introduction to Theatre and Performance Studies. Edited by Minou Arjomand and Ramona Mosse. Translated by Minou Arjomand.

Heaolu arengukava 2016-2023. Sotsiaalministeerium. <https://www.sm.ee/et/heaolu-arengukava-2016-2023> (19.05.2020).

Hearing Link 2016. *What is a hearing loop?* <https://www.hearinglink.org/living/loops-equipment/hearing-loops/what-is-a-hearing-loop/> (07.03.2020).

Karring, Hele-Riin 2012. *Viipekeele tõkeetenduse regulaarse osutamise võimalikkusest ja vajalikkusest Eesti teatritest*. Lõputöö. Tartu: Tartu Ülikool. <https://dspace.ut.ee/handle/10062/26059> (19.05.2020)

Kellele tehakse Eestis kultuuri aastal 2030 - kättesaadavus, mitmekesisus, regionaalsus (2019). Kultuuriministeerium. Viljandi. https://www.kul.ee/sites/kulminn/files/kultuur_2030_viljandi_ugala_kokkuvote.pdf (02.08.2020)

Kruzhilina, Irina (2020). Visual Storytelling in Socially Engaged Performance. <https://howlround.com/visual-storytelling-socially-engaged-performance>, (08.08.2020)

Kuressaare teatri arengukava 2019. <http://klteater.ee/wp-content/uploads/2020/01/Arengukava-2020-2023.pdf> (17.03.2020).

Kuressaare Teatri koduleht. Mängukava. <https://kuressaareteater.ee/mangukava/> (17.03.2020).

Lõoke, Auli 2016. Teema: liikumispuue. Eesti Puuetega Inimeste Koda. https://www.epikoda.ee/wp-content/uploads/2016/12/Teema_LIIKUMISPUUE_Eesti-Liikumispuudega-Inimeste-Liit.pdf (08.05.2020).

Maailma Terviseorganisatsioon 2005. *Rahvusvaheline funktsioneerimisvõime, vaeguste ja tervise klassifikatsioon (RFK/ICF)*. Tallinn: Sotsiaalministeerium.

Margus Allikmaa 2020. Küsitlus teatrite ligipääsetavusest, 22.mai. E-kirja vahetus autori valduses.

Narusson, Dagmar. Marju Medar 2014. Puude kontseptuaalne käsitus. *Puudega inimeste sotsiaalne lõimumine*. Tallinn: Eesti Statistika. https://www.stat.ee/valjaanne-2014_puudega-inimeste-sotsiaalne-loimumine

Nigu, Leenu 2020. Küsitlus teatrite ligipääsetavusest, 29.mai. E-kirja vahetus autori valduses.

Nurk, Mari 2020. Küsitlus teatrite ligipääsetavusest, 22. juulil. E-kirja vahetus autori valduses.

Õhtu! 2020. Vastutav toim. Anne Mäns. Hooaeg 3, osa 198. Kanal 2, 20.02.2020. <https://kanal2.postimees.ee/pluss/video/?id=213713> (07.03.2020).

Õunapuu, Lembit 2014. *Kvalitatiivne ja kvantitatiivne uurimisviis sotsiaalteadustes*. Tartu: Tartu Ülikool, http://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/36419/ounapuu_kvalitatiivne.pdf (21.05.2020).

Palmiste, Paula 2018. *Pimedate teatrist meeleteatrini*. Bakalaureusetöö. Tartu: Tartu Ülikool. <https://dspace.ut.ee/handle/10062/60204> (21.04.2020).

Pöldots, Siivi 2020. Küsitlus teatrite ligipääsetavusest, 19. mai. E-kirja vahetus autori valduses.

Puuetega inimeste õiguste konventsioon ja fakultatiivprotokoll. Avaldamismärge: RT II, 04.04.2012. Riigiteataja koduleht, <https://www.riigiteataja.ee/akt/204042012006> (18.04.2020).

Puuetega inimeste sotsiaaltoetuste seadus RT I 1999, 16, 273 <https://www.riigiteataja.ee/akt/13114771> (08.04.2020).

Rahvusoper Estonia 2020. Hea teada, <http://www.opera.ee/estonia-teater/hea-teada/> (23.02.2020).

Raidsalu, Tea 2010. Vaegnägijad lähevad teatrisse. *Sakala Postimees*, 16.05, <https://sakala.postimees.ee/262467/vaegnagijad-lahevad-teatrisse>

Rakvere Teater 2020. Piletid, <https://www.rakvereteater.ee/piletid> (23.02.2020).

Rauk, Piret 2020. Küsitlus teatrite ligipääsetavusest, 16. juuli. E-kirja vahetus autori valduses.

Roofthoof, Hanne; Aline Remael, Luc Van de Dries 2018. Audio description for (postdramatic) theatre. Preparing the stage. *The Journal of Specialised Translation Issue*, 30, 232–248. https://www.jostrans.org/issue30/issue30_toc.php

Sikk, Triinu 2020. Küsitlus teatrite ligipääsetavusest, 22. mai. e-kirja vahetus autori valduses.

Silmusvõimendi.

<http://kuulmisabi.vaegkuuljad.eu/index.php?title=Silmusv%C3%B5imendi>
(23.02.2020)

Sotsiaalkindlustusamet 2019. Puudega inimeste statistika kohalike omavalitsuste lõikes
seisuga 31.09.2019, <https://www.sotsiaalkindlustusamet.ee/et/organisatsioon-kontaktid/statistika-ja-aruandlus> (16.04.2020).

Stewart, David A., Schein, J. D. ja Cartwright, B. E. 2004. Sign language interpreting: exploring its art and science (2nd Edition). 98–101. Boston, MA: Allyn & Bacon

Tamm, Helena 2014. Pimedate ja vaegnägijate teater – hoopis teine tera. – Postimees, 02.09. 2014. <https://www.postimees.ee/2905057/pimedate-ja-vaegnagijate-teater-hoopis-teine-tera>

Tartu Mänguasjamuuseum ja Teatri Kodu. Kuidas kohale tulla, <https://www.mm.ee/piletid-ja-info/kuidas-kohale-tulla> (18.05.2020).

Terateater 2020. Tegevusest, <https://terateater.weebly.com/tegevused-activities.html>

Ubersfeld, Anne 1999. Reading Theatre, 14. Toronto.

Ugala Teater 2020. Info erivajadusega külastajale, <https://www.ugala.ee/teatrist/erivajadustega-kulastajale/> (21.02.2020).

Vanemuine 2020. Homme antakse Vanemuises esimene ligipääsetav etendus, 27.02, <https://www.vanemuine.ee/uudista/homme-antakse-vanemuises-esimene-ligipaasetav-etendus/>

Vanemuine 2020. Ligipääsetavus, <https://www.vanemuine.ee/repertuaarid/piletiinfo/ligipaasetavus/> (15.02.2020).

„Vanemuise teatri uueks juhiks saab Kristiina Alliksaar.“ 2019. Toim. Kuus, Indrek – ERR kultuur, 15.01. <https://kultuur.err.ee/898718/vanemuise-teatri-uueks-juhiks-saab-kristiina-alliksaar> (21.04.2020).

Vene Teater 2020. Erivajadustega klient, <https://veneteater.ee/et/page/lyudi-s-ogranichennymi-vozmozhnostyami.html> (15.02.2020).

Viljamaa, Kristin 2020. Küsitlus teatrite ligipääsetavusest, 21. juuli. E-kirja vahetus autori valduses.

World Health Organization (WHO) 2011. What is disability? *World report on disability*, https://www.who.int/disabilities/world_report/2011/report.pdf (19.04.2020).

Summary

Accessibility of Disabled Theatre Goers in Estonian Theatres

The purpose of this thesis was to look into the services the theatres in Estonia provide for people with physical disabilities. The first part includes semiotic theories that revolve around signs in theatre. The second part of the thesis explores legal documents which cover the rights of disabled people in spaces of arts and culture. The disabilities handled in this thesis are deafness and hearing loss, blindness and low vision, and physical disabilities regarding the independent ability to move. The same chapter takes a closer look at said disabilities and which theatre services and environments are best suited for theatre goers. Third part is about Estonian theatres from different areas and with public support, to show what these theatres have done or are planning to do, to become more accessible. Last chapter of the thesis explores the possibility of a theatre that involves all of viewers' senses and the plays that have been put on stages in Estonia.

The services that theatres can provide for the disabilities above are better surroundings, hearing loops, audio descriptions, translations into sign language, and scripts of the preformed texts. However, not all Estonian theatres can provide such measures for disabled theatre goers to ensure their comfort and ability to enjoy plays. The most common cause is lack of funding, as such services and accommodations are expensive. There is an issue with audio description providers as well. Theatres with smaller budgets, with a younger audience, or theatres that mostly perform musical theatre, normally do not prioritize named services. Thesis concludes that there should be more cooperation between theatres and organizations that represent disabled theatre goers.

Lisa 1. Teatrite kodulehtede põhjal koostatud ligipääsetavuse tabel

	Vanemuine	Ugala	Draamateater	Vene Teater	Noorsoo-teater	Endla	Rakvere Teater	Estonia	Kuressaare Teater
Eraldi koondatud info kodulehel	Jah	Jah	Jah	Jah	Jah	Ei	Ei	Jah	Ei
Kodulehe kirjasuuruse reguleeritavus	Jah	Ei	Ei	Ei	Ei	Ei	Ei	Ei	Ei
Info ratastoolis külastajale	Jah	Jah	Jah	Jah	Jah	Info puudub	Jah	Jah	Ei
Viipekeelse tõlkega etendused	Ei	Ei	Ei	Ei	Ei, kuid lubavad tulla oma tõlgiga	Ei	Ei	Ei	Ei
Kirjeldustõlkega etendused	2 etendust aastas	Vähemalt 2 etendust aastas	Ei	Ei	Ei	Ei	Ei	Ei	Ei

	Vanemuine	Ugala	Draamateater	Vene Teater	Noorsoo- teater	Endla	Rakvere Teater	Estonia	Kuressaare Teater
Tiitrid	Ooperitel, operettidel ja muusikalidel	Info puudub	Jah	Ei, kuid on sünkroontõlge eesti keelde	Info puudub	Info puudub	Info puudub	Jah	Info puudub
Silmusvõimendi süsteem	Jah, suures majas	Jah	Jah	Ei	Info puudub	Info puudub	Info puudub	Info puudub	Jah
Liftid, kaldteed ja/või punktkirjas juhised	Kaldteed suurde ning väikesesse majja sisenemiseks	Lift, tõstuk ning kaldtee, punktkirjas sildid	Lift, trepitõstuk, kaldtee	Invatõstuk	Trepitõstuk	Info puudub	Info puudub	Lift, kaldtee, punktkirjas liftisildid	Info puudub
Piletisoodustus	Jah, 20%	Jah, 50%	Jah, 20%	Jah	Info puudub	Ratastoolis külastajale tasuta pilet	Jah, 20%	Info puudub	Jah

Lisa 2. Küsitlus teatrite ligipääsetavusest

1. Mida olete pidanud ja mida olete saanud teha teatri ligipääsetavuse parandamiseks?
2. Kas Teie teater on viimase viie aasta jooksul pakkunud viipekeelde tõlgitud etendusi või kirjeldustõlkega etendusi?

Kui vastasite **jah**, siis mis lavastusi tõlgiti ning miks need valiti? Kui kaua olete teenust pakkunud?

Kui vastasite **ei**, siis mis on peamised põhjused, miks Teie teater viipekeelset tõlget või kirjeldustõlget ei paku?

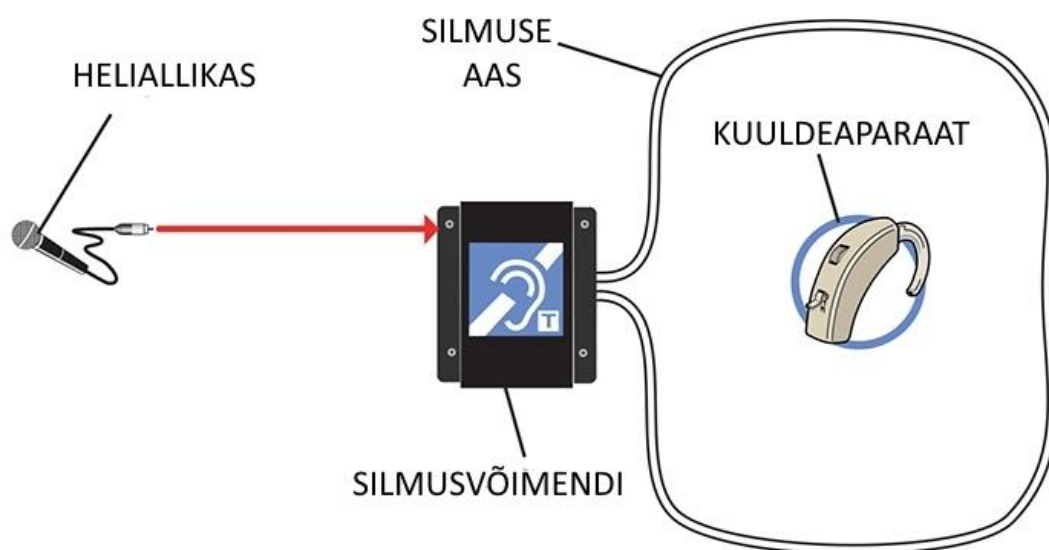
3. Kas viipekeelse tõlke ja kirjeldustõlke võimaluste loomine Teie teatris kuulub teatri huvisfääri? Palun põhjendage oma vastust.
4. Kas Teie teater pakub etenduste kättesaadavamaks tegemisel (sub)tiitreid?

Kui vastasite **jah**, siis kas need on loodud kõigile teatrikülastajatele või erivajadustega teatrikülastajatele (kurtidele/vaegkuuljatele)? Millistel lavastustel neid kasutatakse?

Kui vastasite **ei**, siis põhjendage, miks Teie teater (sub)tiitreid ei paku.

5. Kas Teie teater oleks nõus või sooviks olla ligipääsetavam erivajadustega teatrikülastajatele (kurtidele, vaegkuuljatele, pimedatele, vaegnägijatele ja liikumispuudega inimestele)? Mida Teie teater selleks vajab?
6. Kas Teie teatri teeninduspersonal on välja koolitatud erivajadusega (s. h liikumispuudega) teatrikülastaja teenindamiseks?
7. Kui põhjalikuks hindate oma teatri kodulehel olevat infot selle kohta, milliseid võimalusi Teie teater pakub erivajadustega teatrikülastajatele? Kui lihtsasti on see info kodulehel leitav?
8. Kas Teie teatri ligipääsetavust mõjutavad välised tegurid (nt. muinsuskaitseamet, linnavalitsus)? Kui jah, siis milliseid? Kui palju on teatrist väljaspool vastu tulnud teatri ligipääsetavuse parandamiseks?

Lisa 3. Silmusvõimendi

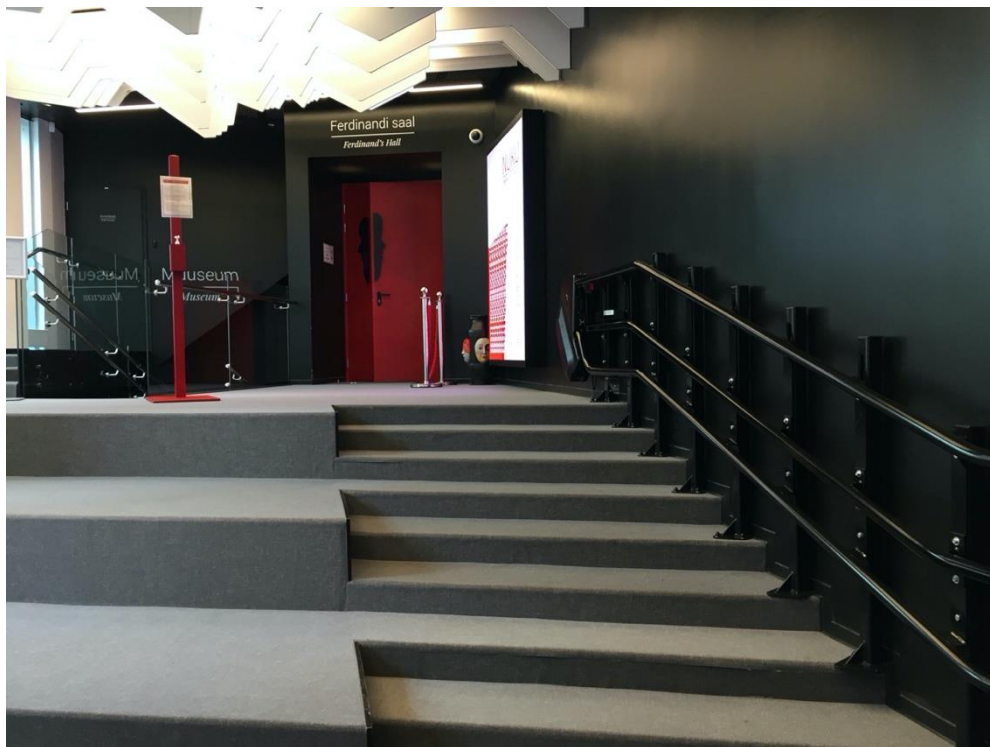
Silmusvõimendi lihtne skeem.

Lisa 4. Eesti Noorsooteatri sissepääsud Laial tänaval ja Nunne tänaval

Piltide autor: Diana Illak

Lisa 4.1 Eesti Noorsooteatri invatõstuk

Piltide autor: Diana Illak

Lisa 4.2 Eesti Noorsooteatri Nunne tänava sissepääsu trepp teatri Ovaalsaali ning väiksesse saali

Piltide autor: Diana Illak

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Diana Illak,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose
Erivajadustega külastajate ligipääsetavus Eesti teatrites,

mille juhendaja on Riina Oruaas,

reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni
autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.

2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu
Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i
litsentsiga CC BY NC ND 3.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada
ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni
autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.

3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega
isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Diana Illak

17.08.2020